

Uitzendingen te land en ter zee, pagina's 3, 7 en 21

**In dit
nummer o.a.:**

Naakt lopen verboden, pagina 11
Part-time werken voor militairen? pagina 15
Artsen in de KL, pagina 26

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 7/8, juli/aug. 1994, 33e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op aan-
vraag zonder betaling.

Redactie:

Klazien van Brandwijk -Wiltjer, Bart
Hetebrij, Wim Heij (voorz.), Joan
Merens, Vincent Peeters, Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam, Evert
van Dijk, Gerard van Erkelens, Sabine
Funneman, Cor Hoekstra (CORK),
Pieter de Jager, Tom Janssen, Stef
Kessels, Willy Lohmann, Frits Maas,
Len Munnik, René Nauta, Marco van
Nek, Leonore van Opzeeland, Cor
Out, Tom Pauka, Freek Pol, Rien
Robijns, Karel Roskam, Paul Rutten,
Hans Schonk, Klaas Soesbeek, Frank
Spoelstra, Jan Stoof, Wessel Visser,
Leon Wecke, Hans van Wissen.

Eindredactie:

Joan Merens

Redaktiesekretariaat:

Erika Krijt-Leijendekkers

Prepress/Lithografie/Druk:

Brouwer Offset Utrecht b.v.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71,
3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.

Bijdragen in EGO verschijnen op per-
soonlijke titel en vertegenwoordigen niet
noodzakelijkerwijs de visie van de redak-
tie of de dienst HGV.

Overname van artikelen en tekeningen is
alleen toegestaan met bronvermelding.

Inhoud

Het morele dilemma	2
Het Nederlands-Belgische Transportbataljon in Bosnië I	3
Popmuziek	6
Dienstplichtigen naar de Adriatische Zee	7
Naaktlopen verboden	11
Gedicht	
Kwaad dat ons treft	13
Prikkels	14
Part-time werken	15
In het vizier	17
Middenposter van Willy Lohmann	18
Vragen staat vrij. Puzzel	20
Het Nederlands-Belgische Transportbataljon in Bosnië 2	21
Film	24
Artsen in de KL	26
Het aantrekkelijke van Nederland	28
Digitale Snelweg	29
Kort Verhaal	31
Jimmy Hendrix	32
Geestelijke Verzorging en de eindigheid van het bestaan	33
Boeken	34
Raadsliden, Waar en Wie	35
Poster Willy Lohmann	36

HET MORELE DILEMMA VAN DE VRIJWILLIGHEID.

Een aantal weken terug was de minister van ontwikkelingssamenwerking, Jan Pronk, weer eens in het nieuws. Hij had een plotseling bezoek ge-
bracht aan Rwanda. Over dat bezoek ging het vraaggesprek. En omdat
ik, anders dan mr. G.J.B. Hiltermann, die Pronk onlangs nog "een reizen-
de avonturier op rijkskosten" noemde, de toestand in de wereld graag
door deze minister uit hoor leggen, besloot ik de autoradio maar wat har-
der te zetten. Het ging over de mogelijke inzet van V.N.-militairen in dat
Afrikaanse land en de vraag of Nederland daar ook een bijdrage aan zou
moeten leveren. Pronk vond van wel. In ieder geval sloot hij het op voor-
hand zeker niet uit. De argumenten daarvoor waren dezelfde als die eer-
der voor de militaire aanwezigheid in het voormalig Joegoslavië golden.
"Nieuwe wereldorde, internationale solidariteit en dergelijke overwegin-
gen."

Stuk voor stuk rechtstreeks van fundamenteel menselijke waarden afge-
leide opvattingen.

Toch zijn er bij de realisatie van deze, op zich mooie, gedachten wel wat
vragen te stellen. Zoals zo vaak met idealen, het gaat allemaal niet van-
zelf. Want alleen met beroepsmilitairen krijgen we het nog steeds niet
voor elkaar. Om onze in V.N.-verband gemaakte afspraken waar te ma-
ken, zijn nog steeds dienstplichtigen nodig. Het probleem daarmee is, dat
we er steeds minder van in daadwerkelijke dienst krijgen. Daarnaast geldt
ook nog eens, dat alleen vrijwilligers naar de oorlogs-gebieden gaan.
Omdat beseft werd dat niet alle vrijwilligers tegelijkertijd ook geschikt
zijn om te worden uitgezonden, werd een "screeningscommissie" in het
leven geroepen. Bezien moest worden welke risico's een mogelijke uiten-
ding voor de vrijwilliger zelf of voor anderen zou opleveren. Twee aspec-
ten werden daarbij van belang gevonden, de fysieke toestand van betrok-
kene en diens sociaal-emotionele gesteldheid. Tot voor een jaar bleken er
vrijwilligers genoeg en gelukkig hadden daarvan heel veel niet alleen het
hart op de goede plek, maar ook nog twee rechter handen en een frisse
blik in de ogen. Op het moment is het allemaal wat anders. Veel minder
dienstplichtigen en bijgevolg een evenredig minder aantal vrijwilligers.
Tegelijkertijd ook een toename van de behoefte aan uit te zenden militai-
ren. Een probleem dus! De oplossing daarvan lijkt inmiddels gevonden.
Er kan gerommeld worden met de screeningsresultaten. Uiteindelijk kan
zelfs alleen de vrijwilligheid als criterium gelden. De risico's komen daar-
bij in toenemende mate "rekening man".

Het zijn inderdaad schrille contrasten tussen de bedachtzaam over "ver-
antwoordelijkheid" sprekende politici, "blikken soldaten" opentrekken-
de generaals en het "opportunisme" van de achteloos dienende vrijwilli-
ger.

Redactie

HET NEDERLANDS-BELGISCHE TRANSPORTBATALJON IN BOSNIE (1)

Nu de wapens zwijgen steekt een geheel ander gevaar de kop op

Door de media wordt soms de indruk gewekt dat er in het voormalig Joegoslavië slechts één Nederlandse eenheid actief is, het luchtmobiele bataljon. Toch is sinds de tweede helft van 1992 in Centraal-Bosnië ook een Nederlands-Belgisch Transportbataljon operationeel. Hoofdtak van dit onderdeel is het rijden van humanitaire transporten. Tijdens een werkbezoek sprak hoofdtraadsman Wim Heij - in zijn hoedanigheid van EGO-redacteur - met de S 2/3 van dit "vergeten bataljon", majoor Gerard Smoorenburg.

Sinds wanneer opereert het eerste Nederlands-Belgische transportbataljon in Centraal-Bosnië?

In november 1992 is het transportbataljon hier aangekomen en vanaf dat moment, zoals dat heet, operationeel. Daar is natuurlijk in Nederland een hele periode van voorbereidende werkzaamheden aan vooraf gegaan. Aanvankelijk de onduidelijkheid van "gaan we wel" of "gaan we niet", maar tenslotte toch de definitieve beslissing: het gaat door. In de beginperiode is men neergestreken op twee andere locaties maar na verloop van tijd is dat Busovaca en Santici geworden.

Wat is precies de opdracht die het 1 (NL/BE) VN TBAT van het VN Hoge Commissariaat voor de Vluchtelingen (UNHCR) heeft gekregen?

De opdracht is, als Unprofor-eenheid,

rechtstreeks vallend onder het Bosnië-Herzegowina-commando, het uitvoeren van humanitaire transporten in opdracht van BH-commando, in nauwe samenwerking met UNHCR. Dit komt neer op het rijden van humanitaire hulp, met name voedsel, tussen en vanuit warehouses in Bosnië en Kroatië. In de wintermaanden komen daar ook nog wat andere producten voor de bevolking bij, zoals rollen plastic om voor de ramen te spannen, kachels, enz. De voornaamste inspanning ligt evenwel nog steeds op de voedselverstreking aan de bevolking.

Kun je dat rijden van warehouse naar warehouse wat toelichten?

Wij hebben twee taken, de zogenaamde primaire en de secundaire distributie. Met primaire distributie bedoelen we het ophalen van goederen in een ware-

Gerard Smoorenburg

house in Metkovic aan de Adriatische kust en deze vervoeren naar een warehouse in Zenica, hier zo'n 25 kilometer vandaan, en naar een opslagplaats in Lukovac, vlakbij Tuzla, zo'n 180 kilometer verderop. Dat verstaan we onder het rijden van transporten van warehouse naar warehouse.

Daarnaast rijden we ook secundaire transporten, van een warehouse naar zo'n 25 à 30 plaatsen in heel Centraal-Bosnië, waar de goederen worden afgeleverd bij kleinere magazijnen. Uit deze magazijnen worden de goederen door field-workers van UNHCR aan de bevolking of een aantal vertegenwoordigers uit de bevolking, in kleinere porties uitgedeeld.

Hoe ziet, qua samenstelling en capaciteit, het NL/BE TBAT eruit?

Het bataljon bestaat, wat betreft de hoofdtak, uit drie transportcompagnieën waarvan twee de Nederlandse en één de Belgische nationaliteit hebben. De Nederlandse compagnieën zijn identiek aan elkaar t.w. ieder twee pelotons van elk 10 tientonniers en één peloton van 12 viertonniers. De Belgische compagnie heeft drie pelotons van 8 tientonniers met een aanhangwagen van tien ton die helaas hier niet kunnen worden gebruikt gezien de conditie van de wegen. De totale vervoerscapaciteit komt in theorie neer op zo'n 730 ton. Naast

Voormalig Joegoslavië

Bureau 1 (NL/BE) VN T Bat

de drie transportcompagnieën is er nog een stafcompagnie waar, behalve de gewone elementen van een bataljonsstaf, ook nog een groot bevoorradingselement deel van uitmaakt. De bataljonsstaf is uitgebreider dan een staf in Nederland. Zo maken bijvoorbeeld een sportsectie, hulpverleners (een psycholoog, een maatschappelijk werker en

twee geestelijke verzorgers), een Kmar-detachement, er deel van uit en zijn met name de secties 2/3 en 4 uitgebreider.

Hoe verloopt de samenwerking van twee nationaliteiten in één bataljon? Deze is zonder meer heel goed te noemen. Dat geldt overigens ook voor geheel Unprofor, waarin een diversiteit aan nationaliteiten werkt. Het betekent hier echt werken in internationaal ver-

band. Binnen de staf van het bataljon zijn ook Belgische officieren, onderofficieren en korporaals op sleutelfuncties werkzaam en dat benadrukt het internationale karakter van dit bataljon heel goed.

Het is momenteel betrekkelijk rustig. Dat is niet steeds zo geweest. Kun je daar iets over vertellen?

Lange tijd werd hier in Bosnië door het transportbataljon veel hinder ondervonden van de, door de strijdende partijen (Kroaten en Moslims), opgeworpen road-blocs tussen de verschillende gebieden, waardoor de uitvoering van onze humanitaire taken ernstig werd bemoeilijkt (wachttijden, tegenhouden). Bovendien was de situatie ook lang niet veilig voor de pelotons op de weg en moest er, diverse keren, dan ook worden besloten een bepaald gebied die dag niet aan te doen vanwege te hoog risico voor het personeel. Dat verstoorde in hoge mate de effectiviteit van het bataljon en zette de humanitaire hulpverlening soms op een laag pitje. Daarnaast is het natuurlijk ook een kwestie van zo goed mogelijk plannen door UNHCR en bataljon. Iets wat, sinds we hier zijn, aanmerkelijk is verbeterd waardoor we beter gebruik kunnen maken van de middelen die we hebben. De capaciteit die we nu hebben is negen pelotons waarvan er drie permanent, vanwege onderhoud en wachtdiensten, aan de grond staan. In een normale werkweek

van zes werkdagen kunnen we zes convoien per dag op pad hebben. Met het afkondigen van de wapenstilstand tussen de Kroaten en de Moslims is er een zekere rust in dit gebied weer-gekeerd. Een wapenstilstand waaraan tot op heden goed de hand wordt gehouden door beide partijen, waardoor het vertrouwen over en weer toeneemt. Daarnaast is de actie van Unprofor ook geweest dat de road-blocs, destijds bemand door Kroaten en Moslims, nu zijn overgenomen door eenheden van de VN waarbij een vertegenwoordiger van de Kroaten en de Moslims zit om te zien of alles volgens de regels gaat. Dat bevordert de freedom of movement, zoals dat in het mandaat is aangegeven, aanmerkelijk. Dat betekent, dat dit bataljon de laatste maanden bijzonder goed uit de voeten kon over de, nog steeds, slechte wegen en dientengevolge de productie behoorlijk kon worden opgevoerd. Waren we in december/januari in staat om rond de 23% van de totale voedsel-behoefte (en schoonmaakartikelen) in Bosnië af te dekken, nu ligt dat tussen de 80 à 90% (dit samen met de UNHCR en andere convoien). In die zin is er duidelijk een verbetering opgetreden sinds 26 februari van dit jaar, wat van groot belang is voor de bevolking hier in Bosnië.

Door de relatieve rust ontstaan er andere problemen voor de transporten.
Ja, er zit inderdaad ook een "maar" aan

deze betrekkelijke rust. De strijdende partijen zorgden er ook voor dat de wegen nagenoeg geheel vrij waren van verkeer en dat we, als we er door konden, eigenlijk ook geen last hadden van civiel verkeer omdat er doodeenvoudig geen brandstof was voor de burgervoertuigen. Daardoor werd er, mede ook door het gedrag van de strijdende partijen, agressief gereden, dicht bij elkaar en zo snel mogelijk van het ene naar het andere punt. Dit alles om het risico van beschietingen, aanhoudingen en plunderingen zo gering mogelijk te laten zijn. Nu, met deze relatieve rust in dit gebied en met de toestroom van civiel vervoer van andere goederen (als benzine en diesel), wordt het verkeer steeds intensiever. Het commerciële verkeer is op gang aan het komen en zorgt voor een behoorlijke drukte op de wegen. Door de rust zijn in de dorpen en de steden de mensen ook weer uit hun huizen gekomen en genieten weer van het zo maar op straat kunnen lopen. Door het ontbreken van trottoirs, loopt iedereen op straat en dat betekent dat het bataljon fors moest omschakelen. De toegenomen drukte op de wegen vereist nu een zeer defensieve wijze van rijden. Niet de snelheid is belangrijk maar het gaat erom met z'n allen heelhuids aan te komen en dat er onderweg ook geen onschuldigen het slachtoffer worden van ons rijgedrag. Dat is een heel grote omschakeling in vergelijking met vorig jaar en begin dit jaar. Nu de wapens zwijgen steekt een geheel ander gevaar de kop op, het gevaar van het overige verkeer. Ze kennen hier nauwelijks verkeersregels, de voertuigen zijn in zeer slechte staat, de conditie van de wegen is soms erbarmelijk en de voetgangers zijn het niet meer gewend dat er auto's voorbij komen. Met al deze factoren moeten we nu terdege rekening houden bij het rijden van onze convoien. Factoren die wellicht minstens zoveel spanningen veroorzaken als het rijden in oorlogsgebied waar de wegen verlaten zijn.

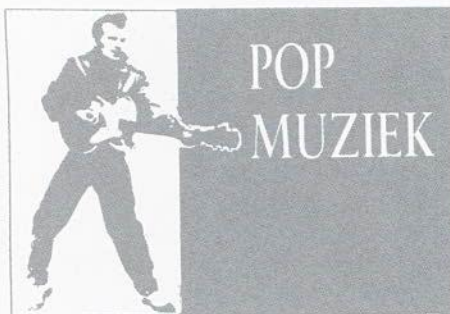
Er wordt zes dagen per week door jullie gewerkt, dus ook convoien gereden. Hoe reageert daar in het algemeen het personeel van het bataljon op?

We zitten hier allemaal in hetzelfde schuitje. We zijn hier naartoe uitgezonden niet met de instelling slechts een paar uur per dag te werken en voor de rest vakantie te houden. We houden pas op met werken als er geen werk meer is of als we zeggen "nu moeten we gaan rusten". Qua afstanden valt het allemaal best mee maar de tijd die je onderweg bent is veelal lang. Een dagrit begint vaak 's morgens al om een uur of zes/zeven en houdt 's avonds pas om een uur of zes/zeven op waarna er nog een heleboel moet gebeuren om weer klaar te zijn voor de volgende dag. Soms is dat wat veel gevraagd, zeker als er een hele week lange ritten, en dus lange dagen, worden gemaakt. Dan zijn de mensen echt om negen uur 's avonds moe en gaan naar bed. Aan de andere kant is het ook zo dat wanneer je hier zit dan is het ook niet zo erg om lang door te gaan en bezig te zijn met je werk, zeker de kern van de missie in beschouwing nemend. Daarnaast verzet het ook de gedachten en voorkomt het een eventuele daarbij optredende verveling. Het blijft evenwel een forse klus. Mijn respect voor de mensen, in het bijzonder die van de transportpelotons, is heel groot. Zes dagen van de week bezig zijn is behoorlijk zwaar. Wij houden vanuit de sectie 2/3, de opsroom, de pelotonscommandanten en het pelotonskader de zaak goed in de gaten en er hebben ons nog geen signalen bereikt dat het structureel te zwaar zou zijn.

Op zondag wordt er niet gewerkt?
De zondag is in principe vrij, om lekker uit te rusten, even met elkaar te zijn en iets anders te doen. Willen we dit voor langere tijd met z'n allen volhouden dan moeten we af en toe ook aan wat rust toekomen. Voor het welbevinden van het personeel en het behoud van je voertuigen is zo af en toe wat gas terugnemen een pure noodzaak. Dat moet je wel steeds goed in de gaten houden.

Bedankt voor het prijsgeven van een deel van je vrije zondag.

Wim Heij

MUZIKALE ONTBOEZEMINGEN VAN TORI AMOS ZIJN JUWEELTJES

Bij tijd en wijle staan er artiesten op die zich onderscheiden door een eigenzinnige benadering van popmuziek. De Amerikaanse zangeres, pianiste en schrijfster **Tori Amos** kunnen we gevoelig tot deze categorie rekenen. Bovendien is het niet alleen via de muziek dat deze roodharige en melkblanke sirene zich onderscheidt van de doorsnee popartiest. In interviews met popjournalisten laat ze zich op ondubbelzinnige wijze uit over een veelheid van zaken. Met name haar openheid over seksualiteit wekt belangstelling bij de overwegend door mannen beheerste wereld van de Nederlandse popjournalistiek. Het leverde haar in ieder geval twee lange interviews in het tijdschrift **OOR** op. Toch houdt **Tori** geenszins emotionele uitverkoop. Ze blijft zichzelf en imponeerde alles en iedereen toen ze in april en mei van dit jaar een aantal solo-concerten gaf. Helemaal alleen op het podium met haar piano, haar stem en een immense lichtshow hield ze moeiteloos volgepakte zalen als het Amsterdamse Paradiso, de Vereeniging in Nijmegen en het Circustheater in Scheveningen in haar ban. Naar verluidt zal ze verderop dit jaar ons land opnieuw aandoen voor enkele concerten.

LITTLE EARTHQUAKES

Nu drie jaar geleden doet **Tori** voor het eerst van zich spreken via het album **Little Earthquakes**. Bij het voor het eerst horen van de muziek op dit album lijkt een associatie met **Kate Bush** voor de hand te liggen. Alras blijkt echter dat **Tori's** stemgeluid minder hoog en meer veelzijdig is dan dat van **Kate Bush**. Bovendien is de instrumentatie op **Little Earthquakes** doorgaans minder uitbundig dan we van **Kate Bush** gewend zijn. **Tori** begeleidt zichzelf op de piano bij de vertolking van de stuk voor stuk door haar zelf gecomponeerde liedjes. De teksten van de twaalf miniatuurtjes zijn poëtisch, soms ondoordringelijk, altijd wonderschoon. Op **Little Earthquakes** roept ze vooral een lieflijke sfeer op die soms romantisch aandoet. Haar teksten verhalen echter niet zelden van kwelling en ontluistering. In **Crucify**, een van de bekendere nummers van het album maakt ze gebruik van religieuze symboliek om haar smart te verwoorden: "Why do we crucify ourselves, every day I crucify myself. Nothing I do is good enough for you, every day and my HEART is sick of being in these chains, got a kick for a dog beggin' for LOVE." **Me and Gun** is een acapella nummer waarin een wrede verkrachtigingservaring bezongen wordt.

BREDE ERKENNING

Na **Little Earthquakes** verschijnt het mini-album **Crucify**. De titelsong is een remix van het gelijknamige nummer van het album **Little Earthquakes**. Ook het nummer **Winter** is van dit album afkomstig. Daarnaast bevat dit album bijzonder mooie vertolkingen van **Led Zeppelin's Thank You**, **Angie** van de **Rolling Stones** en **Smells like Teen Spirit** van **Nirvana**. Deze wereldhit van de groep van de recent overleden **Kurt Cobain** wordt in **Tori's** vertolking een sobere 'ballad'. Het jaar 1994 betekent de definitieve doorbraak van **Tori Amos**. Met haar album **Under the Pink** laat **Tori Amos** zien met **Little Earthquakes** geen toevalstreffer te hebben gescoord. Dat kon ook al moeilijk gezien het gehalte van dat album. Het lijkt enigszins tegenstrijdig, maar de muziek op **Under the Pink** is minder gemakkelijk toegankelijk dan die op het vorige album. Toch heeft dit album **Tori** in Nederland erkenning bij de critici en het grote publiek opgeleverd.

ZELFHELENDE ERVARING

In verschillende liedjes op het album is er sprake van tempowisselingen en veranderingen van sfeer van lieflijk ingetogen naar uitgelaten en soms agressief. Deze contrasten lijken een uiting van de ontstaansachtergrond van het album. In een interview met **Bert van de Kamp** in de **OOR** van 29 januari noemt ze het maken van album een zelfhelende ervaring. In **God** rekent ze af met de gevestigde religie die de vrouw eeuwenlang van haar eigen lustbeleving heeft beroofd. In **The Waitress** levert haar vreedzame inborst een gevecht met de agressie die voorkomt uit onmin en jaloezie. De spanning uit ze in de schreeuw in de richting van een andere vrouw: "But, I believe in peace, bitch". Bij de totstandkoming van **Under the Pink** putte ze bovendien uit de cultuur van de **Cherokee indianen**, **Tori** heeft zelf **Cherokee** bloed in haar aderen. Daarnaast is de verhouding tussen de moderne zelfbewuste vrouw en de daardoor verwarde man een terugkerend thema in de muziek van en de interviews met **Tori Amos**. Tijdens haar concerten leidt ze het openingsnummer van haar album, **Pretty Good Year**, in met een verhaal over een verwarde man die haar een brief schreef. Daarin vertelt hij dat hij in problemen zit omdat hij niet weet hoe hij zich moeten gedragen tegenover zelfbewuste, onafhankelijke vrouwen. **Tori** leeft met hem mee maar heeft geen genade en roept: "Sorry, we are taking over." Het meest bekende nummer van **Under the Pink** is **Cornflake Girl** dat op single verscheen en waarvan de videoclip regelmatig op **MTV** is uitgezonden.

AMAZONE-ZIT

In haar live-optredens geeft **Tori** zichzelf volkomen en lijkt ze zich emotioneel totaal te ontladen via haar songs. Ze spaart zichzelf geenszins en haar vleugel, die ze moeiteloos ten dienste stelt van haar emotionele trip, net zo min. Ook in de manier waarop ze plaats heeft achter de vleugel onderscheidt ze zich. Ze zit in een soort amazone-zit op de pianokruk waardoor ze tijdens haar spel zicht heeft op haar publiek en het publiek op haar. De pedalen bedient ze dan met haar linkervoet. Wie zich aangesproken voelt door **Tori's** muziek moet zeker proberen een concert van haar te bezoeken.

Paul Rutten

DIENSTPLICHTIGEN NAAR DE ADRIATISCHE ZEE

Een terugblik aan het eind van de reis

Voor een half jaar uitgezonden worden met Hr. Ms. Van Kinsbergen naar de Adriatische Zee. Meehelpen het embargo tegen Klein-Joegoslavië in stand te houden. Hoe wordt zo'n uitzending beleefd door dienstplichtigen die vrijwillig meegaan. Tijdens een gesprek met vloottraadsman Joop Flokstra geven zes dienstplichtigen, met verschillende dienstvakken, daar uitdrukking aan.

Aan het gesprek namen deel Matroos TDW Tom Jonker (24), Matroos ODVB Michael Bosch (19), Matroos WDS Jeroen van de Hoorn (21), Matroos ODVB Henri Doornwaard, Matroos TDW Jerry van Rees (23) en LTZArts Sander Boerboom (28).

De Nederlandse regering heeft, alweer een tijdje geleden, besloten deel te nemen aan de handhaving van het embargo tegen Klein-Joegoslavië en stelt daarvoor o.a. haar Marine-eenheden ter beschikking. Wat vinden jullie daarvan?

Sander: 'Aan de ene kant vraag ik me af of deze hele operatie met al die schepen en vliegtuigen qua kosten niet efficiënter kan. Bijvoorbeeld door verdachte schepen in de haven reeds te onderzoeken. Aan de andere kant kost het oefenen met schepen in de Noordzee ook veel geld. Politiek gezien zie ik geen winst. Het is nog steeds oorlog.'

Michael: 'Het kost ontzettend veel geld. Minder schepen zou kunnen, schepen worden overigens in de havens strikt ondervraagd. Je weet nooit of ze onderweg van koers zullen veranderen, denk maar aan de LIDO II. Ik vind het een goede zaak dat wij hier zitten. Je moet het probleem internationaal aanpakken. In een half jaar tijd hebben wij maar twee gevallen meegemaakt, die van ons aktie vroegen, de GLORY en de LIDO II. Andere schepen maken niets mee op dat vlak.'

Jeroen: 'Het feit dat de VN in NATO-verband hier zit vind ik een goede zaak. Op die manier wordt toch geprobeerd een brandhaard in de wereld te smoren. Ik weet niet wat we er meer aan kunnen doen. Joegoslavië is niet van economisch belang, zoals Koeweit dat wel was, dat is volgens mij een belangrijke factor waarom er niet iets anders wordt gedaan. Het embargo vind ik goed. Het is een manier om één en ander in de hand te houden. Het hier naar toe gaan was voor mij geen probleem. Ik heb die bereidheidsverklaring gewoon gekend. Ik heb er toen zeker niet bij stil gestaan wat de gevolgen ervan zouden kunnen zijn. Nu achteraf denk ik wel eens, het had gigantisch anders kunnen lopen. Door het incident met de LIDO II word je je daar ineens bewust van. Ik geloof niet dat ik het niet had moeten doen.'

Tom: 'Varen kost so wie so geld. Dit vind ik zinnvoller dan "pleziertripsjes". Er bestaat een afspraak vanuit de VN in samenwerking met de NATO en dan hou je je daaraan. Hier doe je iets dat nodig is.'

Henri: 'Ik vind dat het een goede zaak is. Het is absoluut zinvol wat wij hier doen. Je probeert de schepen te stoppen die het embargo willen schenden. De aanvoerwegen worden op deze manier lamgelegd. Zonder aanvoer kan de oorlog eerder over zijn.'

Jerry: 'Het is nodig hier aanwezig te zijn, vindt men. Ik heb er niet zo over nagedacht of ik dat zelf ook wel vind. Aan de ene kant zeg ik ja, omdat we humanitaire hulp kunnen bieden aan mensen die lijden onder het oorlogsgeweld. Ik zeg nee, als ik bedenkt dat het een soort burgeroorlog is, waar wij ons niet in te mengen hebben. Het beëindigen van het oorlogsgeweld is voor mij het belangrijkste. Zo'n embargo kan daarbij van dienst zijn.'

Hoe is het om bij deze uitzending betrokken te zijn?

Tom: 'Ik ben in dienst gekomen toen het schip in TTO (Tussen Tijds Onderhoud) lag. Ik heb toen een klein tripje meegemaakt naar Plymouth en daarna zijn we gaan oefenen voor Fregon en Frost. (Oefeningen om de gevechtsgereedheid van het schip te verhogen). Die oefenweken waren pittig. Er werd hard getraind op zaken die belangrijk zijn in gevechtssomstandigheden. Ik kreeg meer en meer het gevoel dat ik ook wilde afmaken waarmee ik was begonnen. In het begin was het een uitdaging om een half jaar lang met een groep mensen in één schuitje te zitten. Ik heb goed kunnen merken wat het met andere mensen en met mijzelf doet als je langere periodes oorlogswacht loopt. Ik had van mijzelf nog nooit meegemaakt dat ik zo pissig op mensen zou kunnen worden. Je valt bijna zonder aanleiding uit tegen anderen.'

Henri: 'Van spanning heb ik niet veel gemerkt, alleen bij incidenten als de LIDO II merk je dat je in een oorlogsgebied zit. Hoewel mijn voorstelling van een oorlog heel anders is dan wat ik hier meemaak. Hier gebeurt helemaal niks. Behalve dan de gevechtswacht op post met de LIDO II. Dat viel tegen omdat er verder niets spectaculairs gebeurde.'

Sander: 'We zijn niet echt met een oorlog bezig, we zijn hier bezig met crisisbeheersing. Ik merk weinig van spanning bij mezelf. Het rendement voor mij als arts ervaar ik als zeer laag. Dat vind ik heel erg jammer. Dat houdt mij meer bezig dan de situatie op het land.'

Tom: 'Ik lees de persberichten om op de hoogte te blijven van wat er op het land gebeurt. Ik vind het ook hardstikke interessant om de briefings van de Eerste Officier en het Hoofd Operationele

Dienst te volgen over de ontwikkelingen daar. Tenslotte lig je voor de kust. Emotioneel ben ik er niet echt mee bezig in de zin van nadenken over het feit dat mensen elkaar daar vermoorden om hun etnische afkomst, en ik rustig een biertje zit te drinken in het caf(etaria). Het raakt me niet echt. Ik voel me daar een beetje dubbel in want ik vind wel dat ik er mee bezig zou moeten zijn. Ik heb een paar keer geprobeerd er met collega's over te praten. Bijvoorbeeld over het ultimatum rond Sarajevo. Er werden allerlei schepen gestuurd naar het gebied waar wij zaten. Je hoort dat er kustbombardementen uitgevoerd zouden moeten worden. Toen voelde ik best veel spanning bij mezelf. Een echt gesprek daarover komt dan niet goed op gang.' Michael: 'Ik lees de berichten die wij daarover krijgen, meer kan ik er niet aan doen. Voor mij maakt het ook uit dat ik geen televisiebeelden zie van de toestand daar. Nu kan ik me er soms niks bij voorstellen.'

Sander: 'Al voor mijn diensttijd heb ik over een uitzending naar een oorlogsgebied nagedacht. Ik heb hierbij gekeken naar de risico's. De risico's in de Adriatische Zee waren voor mij acceptabel. De risico's die ik op het land in Bosnië zou lopen zou ik niet acceptabel vinden. Wat daar allemaal gebeurt, is absoluut niet te vergelijken met wat wij op zee meemaken.' Jerry: 'Ik kan me geen voorstelling maken van wat er op het land allemaal gebeurt. Ik moet me dan richten op de laatste geziene TV-beelden, en die zijn van lang geleden. Informatie waardoor ik betrokken zou kunnen raken krijg ik niet. De briefings zijn algemene praatjes en dragen niet bij aan mijn kennis van de zaak.'

■ Verklaring van vrijwilligheid

Als diensplichtige wordt je opgeroepen door de Nederlandse Staat om te dienen in zijn legeronderdelen. Om uitgezonden te kunnen worden bij een inzet als deze dien je te verklaren dat je vrijwillig meegaat. Jullie hebben getekend, was het je helder waarvoor je tekende?

Jerry: 'Ik wist dat ik tekende voor een tripje van zes maanden naar de Adriatische Zee. De situatie aan land kende ik toen wel, niet die op zee. De oorlogsdreiging voor schepen was me niet bekend. Het was heel apart om dan toch in zo'n oorlogswacht-situatie te ge-

raken. Toen die bootjes dichtbij lagen maakte ik me er niet zo druk om. Toen ze verder af lagen en ze weer met hun raketten zouden kunnen vuren was het wel spannend. Ik stond er niet echt bij stil wat er had kunnen gebeuren. Misschien maar goed ook. Als je overal over gaat nadenken wordt je misschien wel gek op die momenten. Aan land zou ik het waarschijnlijk niet redden. Ik heb mezelf beschermd door er niet teveel bij stil te staan.'

Michael: 'Tijdens de opleiding hoorde ik al dat ik met de Van Kinsbergen naar de Adriatische Zee zou gaan. Ik had toen al zo iets van: ik ga. Ik wist niet wat me te wachten zou staan en heb vrijwel direct getekend toen mij die verklaring werd voorgelegd. Ik ging er vanuit dat er niet zoveel risico's aan vast zouden zitten.'

Henri: 'Ik wist echt niet wat ik me erbij voor moest stellen toen ik die verklaring ter tekening kreeg. Voor mij was zo'n verklaring onnodig. Ik zou toch wel gaan zijn, ook als landmacht militair op het vasteland van Joegoslavië.'

Sander: 'Ik ben arts en dienstplichtig. Als arts wordt je automatisch officier. De Marine vindt het niet nodig om dienstplichtige officieren een bereidheidsverklaring te laten ondertekenen. Ik vind dat elke dienstplichtige het recht moet hebben om nee te zeggen tegen uitzending.'

Tom: 'Vrienden van mij hebben hun vervangende dienstplicht vervuld. In het feit van een Nederlands leger kan ik me vinden. Ik had wel zoiets als: ik teken helemaal nergens voor. Ik werd gevraagd om bij de Marine te komen omdat ik een MTS-opleiding heb. Als je dan aan boord zit en ziet hoe het allemaal reilt en zeilt wil je de rest ook meemaken. Toch, als je ergens voor teken kunt zijn je er ook aan houden. Dat ik naar de keuring ging was altijd al een fiks onderwerp van gesprek in mijn vriendenkring. Verschil was dat ik mij toch enigszins in het systeem kon vinden. Maar het feit dat ik hier naartoe zou gaan hebben ze positief opgenomen.'

Jeroen: 'Ik betrap mezelf erop dat ik niet zoveel bezig ben met de situatie op het vasteland. Ik denk dat het vooral ligt aan de informatievoorziening. Er is hier 's avonds geen journaal waar je even snel wat "dingetjes" meepikt. Aktuelle kranten zijn er niet en het persnieuws nodigt qua opzet niet uit. Bij de briefings werden we wel beter geïnformeerd.'

■ Oorlogswacht

Wij draaien hier in de Adriatische Zee een wachtstelsel dat "oorlogswacht" (OW) heet. Dit houdt in 5 uur op en 7 uur af, en vervolgens 7 uur op en 5 uur af. Hoe hebben jullie dat ervaren?

Henri: 'Die vorm van werken bevalt mij wel. De tijd gaat lekker snel. In de tijd dat je werkt heb je het druk en dan vliegt de tijd om. Het is mij goed bevalen.'

Michael: 'Ik wilde dolgraag varen en toch vallen die eerste dagen tegen. De eerste keer dat we de 'area' ingingen moest ik werken en slapen en weer werken en slapen. Ik stond op en dacht dat het ochtend was, en dan was het nog maar de avond van diezelfde dag. Ik was mijn oriëntatie en ritme kwijt. Ik wist niet welke dag het was. Door mijn werkzaamheden in de radio kwam het voor dat ik een hele week gaan licht zag. Dat heb ik heel vervelend gevonden.'

Tom: 'Ik heb het in het begin als slecht ervaren. De dagen kropen voorbij. Nadat je gewerkt had ging je even naar het caf, weer even slapen, en dan stond je op om weer te gaan werken en dan was het nog steeds dezelfde dag. Dat zat een beetje krom. Ik werd er wel "spichtig" van. Af en toe heel chagrijnig. Het ene moment was ik heel positief en het andere was ik vet gedemotiveerd omdat ik een hele nacht stond te schoonschippen.'

Jerry: 'Normaal loop ik zeewacht, dat is een continue dienst. Wat er voor mij bijkomt zijn drie uren. Ik heb geen last gehad met het overschakelen naar OW. In het begin heb ik wat slaapproblemen gehad. Omdat je de bemanning langer en meer ziet dan normaal, gebeurt het dat er hier en daar irritaties optreden.' Sander: 'Als arts loop je geen OW omdat er geen counterpart is. Ik denk dat één van de overwegingen om mensen OW te laten lopen de solidariteit is. Tussen sommige "ster-functionarissen" en OW-lopers bestonden spanningen. Als zoveel mogelijk mensen OW lopen zullen dat soort spanningen minder bestaan. Daar staat tegenover dat er dan wel weer andere spanningen komen.' Jeroen: 'OW is voor de wapentechnische dienst qua werkzaamheden niet zo bijzonder. Alle apparatuur draait. Als er geen storingen zijn moet je je werktijd uitzitten en volmaken met schoonschepen en wat hobby's. Tenslotte heb je op een dag twaalf werkuren. Ik heb er geen problemen mee dat het is zoals het is, maar ik vind het weleens moeilijk om de tijd door te komen. Tijdens de OW wil ik nog wel eens merken dat ik het allemaal spuugzat ben en dan verlang ik naar een gewone werkdag met 's avonds vrij. Van mezelf heb ik niet het idee dat ik door de OW geïrriteerd raakte.' Tom: 'Tijdens de OW zit je in een situatie van zeer hoge paraatheid waar het de operationele dienst betreft. Het schip moet wel in OW lopen omdat je dan het beste voorbereid bent om snel naar gevechtswacht te kunnen gaan bij een incident of een eventuele inslag.'

Jullie zijn bijna aan het einde van een half jaar varen, hoe kijk je daarop terug?

Henri: 'Het is een tijd die eigenlijk heel snel voorbij gegaan is. Je moet je niet bezighouden met het aftellen van de dagen want dan schiet het niet op. Een half jaar is natuurlijk wel een lange tijd maar het heeft me weinig gedaan. Ik vond het tof dit mee te maken. Ik heb weliswaar een half jaar niets aan mijn studie gedaan, en dat vind ik ergens wel jammer, maar het was een goede ervaring.'

Jerry: 'Met een half jaar van huis zijn heb ik geen problemen gehad. De wisselingen in de bemanning heb ik niet goed gevonden, zeker als het belangrijke figuren zijn in de veiligheidsorganisatie van het schip. Bij mij is vrij kort na het begin van de reis "het klokkie" gestopt. Ik heb me niet bezig gehouden met vragen als de hoeveelste haven we nu hadden of hoeveel patrouilles we nog moesten. Ik ben het tijdsbesef gewoon een hele poos kwijt geweest.'

Michael: 'Toen ik pas aan boord was en we de eerste haven hadden bereikt zag ik het helemaal niet zitten. Ik wilde eigenlijk weg. Het vooruitzicht van een half jaar varen leek me verschrikkelijk. Je denkt 3, 4 keer per dag aan je vriendin en aan thuis. Nu achteraf zeg ik: ik zou het zo weer doen.'

Tom: 'Ik had er best wel zin in in het begin. Ik vond het wel moeilijk om te voelen of het lang duurde. Hoe meet je zoiets af? Is een maand lang als je niet

precies kunt inschatten hoelang zes maanden gaan duren. Er werd vaak gezegd: "Als het maar eenmaal januari/februari is dan gaat het hard". Nou dat heb ik dus niet zo ervaren. Nu heb ik een heel positief gevoel over die laatste acht dagen. We zijn op weg naar huis en er zijn wat feestjes te vieren. Het mag nog twee weken duren.'

Sander: 'Tot aan Palma duurde het echt een eeuwigheid. In de tijd daarna ben ik mijn tijdsbesef verschillende keren volledig kwijt geweest. Als ik nu zo terugkijk en alles goed tot me door laat dringen, dan schrik ik echt van de leegte die er achter me ligt.'

Jeroen: 'Ik kwam net voor het eerst aan boord, er was zoveel nieuw voor mij dat de tijd omvloog. Ook later heb ik niet het gevoel gehad dat de tijd niet opschoot. Als ik naar die zes maanden terugkijk en besef wat ik thuis allemaal had kunnen doen, dan ervaar ik dat als een gemis. Toch vind ik het goed dat ik meegeweest ben. Het is een aparte ervaring geweest, een half jaar varen in zo'n gebied. Je komt er niet elke dag voor te staan om naar een "oorlogsgebied" te gaan. Ik zat op de De Ruyter en die zou in onderhoud gaan. Daar had ik geen zin in want dan moet je ook maar de hele dag "tjetten" (verven). Toen kon ik met de Van Kinsbergen mee. Dit halve jaar laat wel een stempel achter. Ik ben

meer gaan leven. Ik heb andere contacten gemaakt en dat is prima om te ervaren.'

■ Spichtig

Tijdens deze inzet voor de kust van Montenegro was er een behoorlijk verschil te merken tussen alert zijn en de saaiheid van alledag. Hoe hebben jullie deze dubbelheid ervaren?

Sander: 'Als arts heb je je leven lang zo'n situatie. Meestal ben je met de normale routine bezig, maar als er een grote klapper komt dan moet je scherp zijn. Voor mijn werk maakte het dus geen verschil. Ik heb wel kunnen constateren dat beide situaties behoorlijke stressfactoren zijn, het is een kwestie van vlek op vlek. Mij zijn geen gevallen bekend waar klachten te herleiden zouden zijn tot die dubbelheid.'

Jerry: 'Bij de Technische Dienst merk je daar niet veel van. Het maakt namelijk niet uit waar je naartoe vaart, je moet je machines onderhouden, daar gaat het voor een TD'er om. Met andere zaken ben je dan niet echt bezig. Onderling praat je er eigenlijk nooit over.'

Tom: 'Ik heb deze soort dubbelheid ook al eerder en anders ervaren. Op een ander schip ging eens een maatje van me overboord. Mijn eerste reactie was; ik moet hem redden. Je doet bijna automa-

tisch de handelingen die daarvoor nodig zijn. Direkt daarna bleek dat hij gewoon ging zwemmen. Je bent gewoon "spichtig" op dit soort zaken.'

Henri: 'In de radio doe je gewoon je werk. Voor mij geldt die dubbelheid niet zo. Het is in het operatiegebied voor de verbindingsdienst niet saai. Je hebt "hoopjes" werk te doen. Die dubbelheid geldt meer voor de mensen in de commandocentrale die continue op een scherm zitten te turen waarop weinig gebeurt.'

Jeroen: 'Ik ben steeds meer op kleine dingetjes gaan letten waar het de veiligheid van het schip betreft. Als er iets niet goed gaat of er lekt een leiding dan onderneem ik nu direkt actie, omdat ik weet dat zoiets van levensbelang kan zijn.'

■ Na de dienstplicht

De dienstplicht is hoe dan ook een kwestie van twaalf maanden met iets

anders bezig zijn dan met je eigen keuze. Binnenkort zit jullie jaar erop, wat zijn jullie plannen?

Michael: 'Ik heb een verzoek ingediend om vier jaar bij te mogen tekenen. Het is mij goed bevallen. Eigenlijk zou ik het liefst de politie school gaan doen, maar ik denk dat ik daar weinig kans maak op dit moment gezien het aannamebeleid. Misschien dat ik het over vier jaar nog eens probeer. Ik zie die vier jaar bij de Marine als een uitdaging. Ik heb geen idee of het me zal bevallen. Ik hoop wel weer te varen. Wat me soms tegenstaat is de manier waarop "meerderen" omgaan met "ondergeschikten". Tenslotte ben ik ook een mens. Ik hoop dat zelf anders te doen als ik bijvoorbeeld korporaal zou worden.'

Tom: 'Mijn leven na de Marine staat nog helemaal niet vast. Ik heb al een hele tijd gespaard voor een motorfiets en die wil ik in Amerika gaan halen. Ik heb geen verplichtingen hier en hoop dus zo lang mogelijk in Amerika te kunnen

blijven. Als ik daarna terugkom ga ik op mezelf wonen en een baan zoeken. Die afwisseling zie ik heel erg zitten. Los komen van het militaristische van de Marine. Het is niet zo dat ik niet met mijn chefs kon opschieten, maar zelf ben ik sterk voor de menselijke benadering en die heb ik nog wel eens gemist. In plaats van opdrachten geven kunnen ze het ook gewoon vragen. Ik haal bijvoorbeeld die klep er toch wel tussen uit. Er zijn chefs die je het bloed onder de nagels vandaan kunnen halen.'

Sander: 'Om als arts aan een carrière te kunnen werken moet je klinische ervaring hebben. Aan boord heb ik die ervaring niet opgedaan. Levenservaring is er natuurlijk wel bijgekomen. Mijn jaargenoten hebben qua klinische werkervaring een voorsprong opgebouwd. Met het extra stukje levenservaring loop ik die achterstand wel weer in. Ik hoop na de dienstplicht zo snel mogelijk ergens met een opleiding tot specialist te kunnen beginnen.'

Jerry: 'Binnenkort loopt mijn kontrakt af, ik had nog een half jaar bijgetekend vanwege deze reis. Ik weet nog niet precies wat ik ga doen. Mijn oude werkgever wil me terug hebben als hij mij kan plaatsen. Ik heb twee maanden de tijd om een baan te zoeken. Mocht ik niets vinden dan ga ik misschien terug naar de Marine. Niet om het militaire want daar hou ik niet van. Ik vind dat je iedereen bij de naam moet kunnen noemen, dat werkt veel plezieriger. Wat me stoort is dat je voor alles altijd toestemming moet vragen, maar daar leg ik me bij neer. Dat het machineonderhoud vaak moest wijken voor het schoonschepen vond ik geen goede zaak. Daar heb ik ook telkens wat van gezegd. Dat werd me niet in dank afgenomen want het is niet aan een matroos om daar een mening over te hebben. Als je die uitspraak wordt dat onmiddellijk de kop ingedrukt. Ik moet er niet aan denken dat dat de rest van mijn leven zo zou moeten. Als je zelfstandig kan werken is dat heel plezierig. Vaktechnisch heb ik tijdens mijn dienstplicht het nodige bijgeleerd.'

Jeroen: 'Ik wil graag beroeps worden. Ik ben bij mezelf te rade gegaan en heb gezegd: je hebt nu zoveel technische kennis, maak daar een plaatje van en kijk rond waar je dat kunt toepassen. Ik heb hier zoveel "mooie" (technische) systemen gezien, daar kan ik mijn kennis in kwijt en ik kan me er nog verder in ontwikkelen. Met de militaristische kant van het werken bij de Marine heb ik geen moeite, mij gaat het om de techniek.'

Henri: 'Er staat wat mijn toekomstplannen aangaat weinig vast. Ik ben bezig met mijn chauffeurs-diploma. Als ik niet hier naartoe was gegaan had ik het waarschijnlijk al gehad. Ik kan voorlopig bij mijn vader beginnen in de zaak. "Ik schijnt gigantisch balen" van het militaristische, dat bevalt me absoluut niet. De Marine op zich heb ik toch een hele ervaring gevonden.'

Veel succes in de toekomst.

Joop Flokstra

NAAKT LOPEN VERBODEN

Ook deze zomer zullen weer veel mensen de weg naar het zuiden weten te vinden. Daar is het warm, daar is plezier en avontuur. Maar voordat we massaal in de auto stappen en de caravan aanhaken, laten we ons eerst uitvoerig informeren door onze overheid. We worden tegenwoordig namelijk omringd door uiteenlopende gevaren. Dus, voor ons vertrek naar Spanje, Turkije of Portugal eerst naar het postkantoor of de bibliotheek.

Daar staat namelijk de zorgzame en behulpzame, soms zelfs meelopende zuil van Postbus 51. We halen daar een folder over de reispapieren en injecties die we nodig hebben, over de schadelijke bij-effecten van het zonnen, het gebruik van spuitbussen en batterijen, over de ins en outs van de reisverzekering en over de buitenlandse wetgeving inzake softdrugs. Ach, dan kunnen die folders over het wisselen van geld en het gebruik en nut van het condoom ook nog wel even mee. Over een terugtrekkende overheid gesproken?!

Er is namelijk bijna geen onderwerp te bedenken of de Nederlandse overheid heeft er een folder over gemaakt of in de maak. De afgelopen jaren zijn met name de onderwerpen milieu, geweld, vermindering van inkomsten en seksuele risico's uitermate populair. In postkantoor en bibliotheek worden de burgers door middel van vooral modern vorm gegeven brochures geïnformeerd over alle gevaren en uitdagingen van het laatste decennium van deze eeuw. De gedachte achter al dat gefolder is misschien als volgt samen te vatten: als de mensen niet meer goed voor elkaar en elkaars omgeving zorgen dan treedt de terugtrekkende overheid maar naar voren. De eens zo terughoudende en mede vervuillende overheid, zedenmeestert niet meer, maar foldert nu volop. Ze predikt niet meer, maar informeert, overtuigt en bespeelt het publieke gemoed. Nog nooit is de Nederlandse overheid, ondanks de erkenning van privacy, zo diep in de huis- en slaapkamer van al haar burgers (m/v) doorgedrongen. Als het bijvoorbeeld aan de moderne overheid lag, dan gebruiken wij allemaal en altijd een condoom.

■ Besmettingsafkeer

De heren en dames historici zijn nog steeds niet tot een gezamenlijke standpunt gekomen over het tijdstip waarop het condoom zijn intrede heeft gedaan in het seksuele leven van de mens. Volgens sommigen zouden de oude Egyptenaren van ver voor onze jaartelling als eersten gebruik hebben gemaakt van een soort penisjas. Weer anderen

beweren dat het de Romeinen waren die een dergelijk knellend kledingstuk introduceerden in het seksuele leven van de mens. Hoe het ook mag zijn, duidelijk is in ieder geval dat het huidige condoom een grote verscheidenheid aan voorlopers heeft gekend. Waaronder het linnen-condoom. Een Italiaanse arts, Gabriele Fallopio genaamd, beschreef in de 16e eeuw de werking van zo'n condoom. Er zouden twee versies van hebben bestaan. Een grote en een kleine variant. De eerste leek veel op het huidige condoom, het tweede type zou onder de voorhuid geschoven moeten worden. "De man moet voor elk geslachtsverkeer zijn genitaliën wassen (indien mogelijk), of ze met een doek afvegen; daarna moet hij een linnen doekje over zijn eikel leggen en dan de voorhuid over de eikel trekken; als het mogelijk is, mag hij het doekje met speeksel of een kruidenmengsel bevochtigen, maar nodig is dit niet." Ondanks het feit dat Fallopio uitriep dat de 1100 mannen die deze methode gebruikten niet besmet waren geraakt, is dit weefwerkje nooit erg populair in het gebruik geworden.

Het linnen werd vervangen door meer effectieve beschermhoezen gemaakt van

Casanova bij een condoomtest

dierendarmen, die op hun beurt na 1844 weer werden vervangen door rubber. (In dat jaar vond Goodyear het z.g. vulcanisatieproces uit.) Het meermalig kunnen gebruiken van die hoezen maakten ze in korte tijd populair bij hen die ze konden betalen. En niet alleen bij Casanova en zijn bedgenotes.

Het van schapendarm gefabriceerde omhulsel werd echter al ras een veel besproken en vervloekt object. (Het is het vermelden waard dat het begrip condoom voor het eerst opduikt aan het einde van de 17e eeuw in het Duitstalige deel van Europa.) Zolang deze penis-huiden van darm of rubber uitsluitend werden gebruikt om enge ziektes, zoals bijvoorbeeld syfilis, te voorkomen, was er voor zedenmeesters geen vuiltje aan de lucht. Maar ja, waarom zou je als kritische en lustvolle consument? Die omhulsels boden ook andere voordelen en waarom zouden ze daarvoor niet worden gebruikt? De zedenmeesters raakten in tweestrijd: verbieden of behoedzaam toelaten? Als deze penisjassen namelijk primair gebruikt werden in situaties waarin louter het vleselijke plezier werd bedreven, ja, dan moest de moraal toch echt worden bijgesteld. Voor een lange tijd prefereerden machthebbers op het terrein van de moraal, eerst de kerken en later de artsen en overheden, het in de ban doen van deze geslachtshoezen. Tot ver in de twintigste eeuw, tot het begin van de jaren '70 om precies te zijn, was het in Nederland wettelijk verboden om condooms openlijk te koop aan te bieden. De NVSH had vooral toen haar goede en "vruchtbare" jaren! Tijdens de seksuele revolutie verkocht zij grote hoeveelheden kwalitatief goede en goedkope condooms aan haar leden. Je zou kunnen zeggen dat niet de ideologie van bevrijding en emancipatie maar de massale verkoop van het condoom de motor was achter de seksuele revolutie. En de overheid? Deze keek toe en koos het hazepad. De gedoogzone voor condoomverkoop werd in de jaren 70 getolereerd en uiteindelijk gelegaliseerd. En verder zweeg de overheid maar weer. Tot opeens aids zich aankondigde.

■ Besmettingsongein

Daar waar mensen met elkaar omgaan bestaat altijd een kans dat zij elkaar besmetten met uiteenlopende ziektekiemen. Zo kan je een griepje oplopen van een visite aan een bedlegerige oma. En je kan een druiper oplopen of overdragen als je seks hebt met iemand anders dan jezelf. Het zijn de ongerieven van

het sociale en seksuele leven van de moderne mens. Niemand verbaast zich er echt over, sommigen schamen zich er voor als zij zo'n contactkwaaltje hebben opgelopen. Maar zorgen? Nee, zorgen hoeft een twintigste eeuwse burger zich over dergelijke contactrisico's niet meer te maken.

De medicijnmannen en compagnons waren ons namelijk behulpzaam. Zij konden en beloofden ons in toenemende mate te helpen bij het op zo aangenaam mogelijke manier weer verhelpen van dat ongenoegen. U smeert U voor een tijdje in met een zalfje en weg is de schurft die U was opgelopen in bed met X. Voor een dag of zeven deze lotion gebruiken, en wast U ook uw beddegoed en ander linnen en weg zijn de luisen die bent opgelopen bij uw bezoek aan Y. Het kon niet simpeler. Achteraf is het hoogstens opmerkelijk te noemen dat in al die campagnes en voorlichtingen over die 'antieke geslachtsziekten' nooit echt systematisch aandacht is besteed aan de mogelijke preventieve werking van het gebruik van een condoom. Het condoom werd door iedereen primair gezien als een middel om zwangerschappen te voorkomen.

Geslachtsziekten liep je op en verhielp je met een middelje dat te verkrijgen was via een medicus. In sommige progressieve kringen van de jaren 60 en 70 leek je in aanzien zelfs te stijgen als je vaak in aanraking was gekomen met geslachtsziekten (of SOA, zoals men tegenwoordig zegt). Een geslachtsziekte toonde niet alleen dat je uitermate seksueel actief was, maar bovenal dat je een echt

bevrijde man of vrouw was. Jij liet je niet koeioneren door de knellende seksuele moraal die een levenslange monogamie predikte. Ik kan mij de vele, vaak hilarische voorlichtingen over geslachtsziekten uit die tijd nog levendig herinneren. Een verpleegkundige toonde uitermate onfrisse plaatjes van besmette lichaamsdelen. En wij maar lachen en vragen of daartegen ook al een middelje was. En het condoom? Dat kwam eigenlijk niet ter sprake. Dat ding was eigenlijk uit de mode geraakt. Hoe achterhaald en knellend!

Nadat de overheid en de kerk het zwijgen er toe hadden gedaan en het condoom schoorvoetend oogluikend toestonden, had de seksueel actieve samenleving het ding binnen de kortste keren in de ban gedaan.

■ Condoomschroom

En ook in de jaren '90 blijkt SOA-preventie (het voorkomen van geslachtsziekten) onder jongeren niet echt te leven. Zo concludeerde althans een aantal onderzoekers van het Nederlands Instituut voor Sociaal Seksuologisch Onderzoek. Zij deden onderzoek onder 214 jongens tussen 17 en 24 jaar. Deze jongens werd ondermeer gevraagd naar hun ervaringen met het voorkomen van zwangerschappen, geslachtsziekten en aids. Een belangrijk deel van dat onderzoek gaat over het gebruik van het condoom. Een citaat uit dat onderzoek: "Het is gewoon vervelend dat, als je bezig bent, dat je dan moet stoppen om 'm om te doen.

Het is op eens weer zo zakelijke hè, vind ik, je bent dan met je gevoelens bezig en dan moet je op eens weer even verstandig worden". Is het meisje waarmee de jongen vrijt aan de pil dan vervalt al snel het voornemen een condoom te gaan gebruiken. Nog een citaat: "En toen is ze de pil gaan halen. Ik had dat wel verwacht. Je weet niet beter. Ik wist niet beter of iedereen die had zo'n ding..., die had de pil.

Dit zijn Frank en Eline. Ze hoeven niet veilig te vrijen, want ze kennen elkaar al drie weken.

Welterusten, Frank en Eline.

Liedje: maakt blind. En doof. En vormt stom. Vandaar waarschijnlijk is die overheid om niet veilig te vrijen, bij een nieuwe relatie. Komt nog bij dat het niet romantisch is. En niet staat. En ook een beetje huilt, om over te beginnen. Maar 't blijft ston. Want je speelt met je leven. En dat kan 'n beetje...

Denk na. Vrij veilig.

Iedereen ja, iedereen in mijn omgeving die likt hem haast. En ben je aan de pil dan hoeft je geen condoom te gebruiken. Nee, ik ben niet meegeweest naar de dokter...Ja, dat is gewoon hetzelfde als een tandenborstel halen, daar hoeft ik niet bij te zijn. Maar ik hobbels vrolijk mee, als het zou moeten dan."

Uit dit onderzoek blijkt verder dat een kwart van de jongens bij het eerste seksuele contact met een meisje geen condoom gebruikt, ook niet als het meisje niet aan de pil is. "Ik had het idee dat het voor haar niet de eerste keer was, zo stelde ze zich min of meer op (zij neemt namelijk het initiatief tot seks). Dus, dan denk ik als ze daar ervaring mee heeft dan zal ze de dingen eromheen ook wel in orde hebben. En als het gevaarlijk is dan protesteert ze wel" (een jongen over zijn eerste seks op zijn 14de).

In de praktijk gaan de jongens er van uit dat de verantwoordelijkheid voor anticonceptie (het voorkomen van zwangerschap) primair bij het meisje/hun vriendin, komt te liggen. De jongens die meer ervaring hebben met vrijen met meisjes worden wel kritischer (en negatiever) tegenover het condoom, maar niet tegenover de pil. Meer dan de jongens zonder ervaringen zien zij het condoom als lastig en omslachtig.

En de huidige overheid? Die foldert nu volop. Die is haar schroom voorbij. Al is het een beetje schoorvoetend, en vaak halfslachtig en omzichtig, zij adviseert ons vooral na te denken bij het aangaan van een seksueel contact. Het condoom moet daarbij niet worden vergeten! Voor de overheid is naaktlopen ook in de jaren '90 nog steeds verboden.

Klaas H. Soesbeek

Zie verder:

Paul Vennix e.a.: *Condoomschroom. Jongens over seksualiteit, anticonceptie en SOA-preventie*. Eburon, Delft 1993. Annet Mooij: *Geslachtsziekten en besmettingsangst. Een historisch-sociologische studie 1850-1990*. Boom, Meppel 1993

GERARD VAN ERKELENS

KWAAD DAT ONS TREFT

Als je de toestand van de wereld in ogenschouw neemt, komen de meeste mensen tot één conclusie: het is een doffe ellende. Men gaat moordend en plunderend tekeer. Niemand die het stoppen kan en wij staan erbij en kijken ernaar, zonder in te grijpen. Ingrijpen zou wel eens kunnen betekenen dat je jezelf ook schuldig gaat maken. We zijn ons er dus terdege van bewust, van het slechte dat in ons naar boven en tot uiting kan komen.

Maar dat wat we aan verschrikkelijks voorbij zien trekken in ver gelegen werelddelen komt ook in onze eigen beschaving voor, zij het in andere verschijningsvormen. Ook geven we er een andere (morele) beoordeling aan. Maar welk kwaad ons ook treft, het beschadigt onze ziel tot op de bodem en we weten niet hoe we de klap van een ontslag, een scheiding, of een ander verlies te boven kunnen komen. Gedesoriënteerd dwalen we door ons eigen leven. We zoeken dan een praatpaal, om met iemand de opgelopen schade te bespreken, of nemen anti-depressiva of andere middelen in om enigszins overeind te blijven in onze geestelijke of psychische verwardheid.

En daar is ook helemaal niets op tegen, want we moeten nieuwe oriëntatiepunten vinden om na een lange periode van herstel weer voort te kunnen met ons leven. Hoe doen we dat en hoe vinden we die nieuwe oriëntatiepunten?

De meeste mensen denken dan aan moed inpraten; "Kom op, ga eens wat leuks doen en trek het je niet zo aan". Maar in de meeste gevallen werkt zoiets niet en moet je zoiets niet zeggen en ook de goedbedoelde raad niet opvolgen. Wat wel werkt, en dat gaat echt héél moeizaam, is proberen de noodzakelijke of nutteloze ellende, die je overkomen is een betekenis te geven, er mogelijkere wijs iets uit te leren (de oriëntatie). Dat klinkt misschien heel vreselijk, maar als je dat wat je getroffen heeft (op den duur) geen plaats kan geven in het geheel van je leven, wordt het kwaad een soort monster: Een volstrekt nutteloos en zinloos iets, waar je niets mee kan beginnen. Het ligt nu juist in het vermogen van de mens om dat niet te accepteren, om aan het zinloze zin en betekenis te geven. Misschien wel vooral, omdat anders het leven volstrekt onleefbaar wordt. Dat, voor alle duidelijkheid, betekent niet dat het kwaad of de ellende

op zich zin heeft gehad, maar wel dat wij mensen, om verder te kunnen leven, de mogelijkheid hebben er zelf zin aan te geven.

Het kwaad en het lijden hebben geen zin, het zijn doelloze monsters, die we telkens weer telijf gaan. Wanneer de beschadiging weer is hersteld, al dan niet met zichtbare littekens, is het kwaad overwonnen met het besef dat het ons morgen weer kan overkomen. Niemand anders kan dat van ons overnemen of herstellen, laat staan voorkomen. Zelf richting geven aan je leven is binnen het humanisme een belangrijk gedachtengoed dat niet alleen geldt voor het richting geven aan je leven onder aangename condities, maar juist ook onder zeer onaangename condities. In die situaties komt het er immers werkelijk op aan. Een crisis te boven komen, hoeveel tijd je er ook voor nodig hebt, is uiteindelijk een grote prestatie.

Een krachtig staaltje van geestelijk vernuft. Er moet niet te lichtvaardig over die strijd gedacht worden. Niet alleen in situaties waarin de strijd is gewonnen, maar ook wanneer die strijd wordt verloren.

Freek Pol

Voor de kust van ...

Turend over zee
traceer ik de kust
en denk aan
een rivier.

Vorsend langs de rivier
vind ik een stad
en denk aan
een plein.

Blikkend op het plein
bezie ik de mensen
en denk aan
de heuvels.

Starend naar het gat
zie ik een schoen
en denk aan
het geschut.

Wegkijkend naar opzij
weet ik het toch
en denk aan
het ongerijmde,

ik turend over zee
traceer de kust
en denk
het buigende riet aan
een rivier.
Joop Flokstra

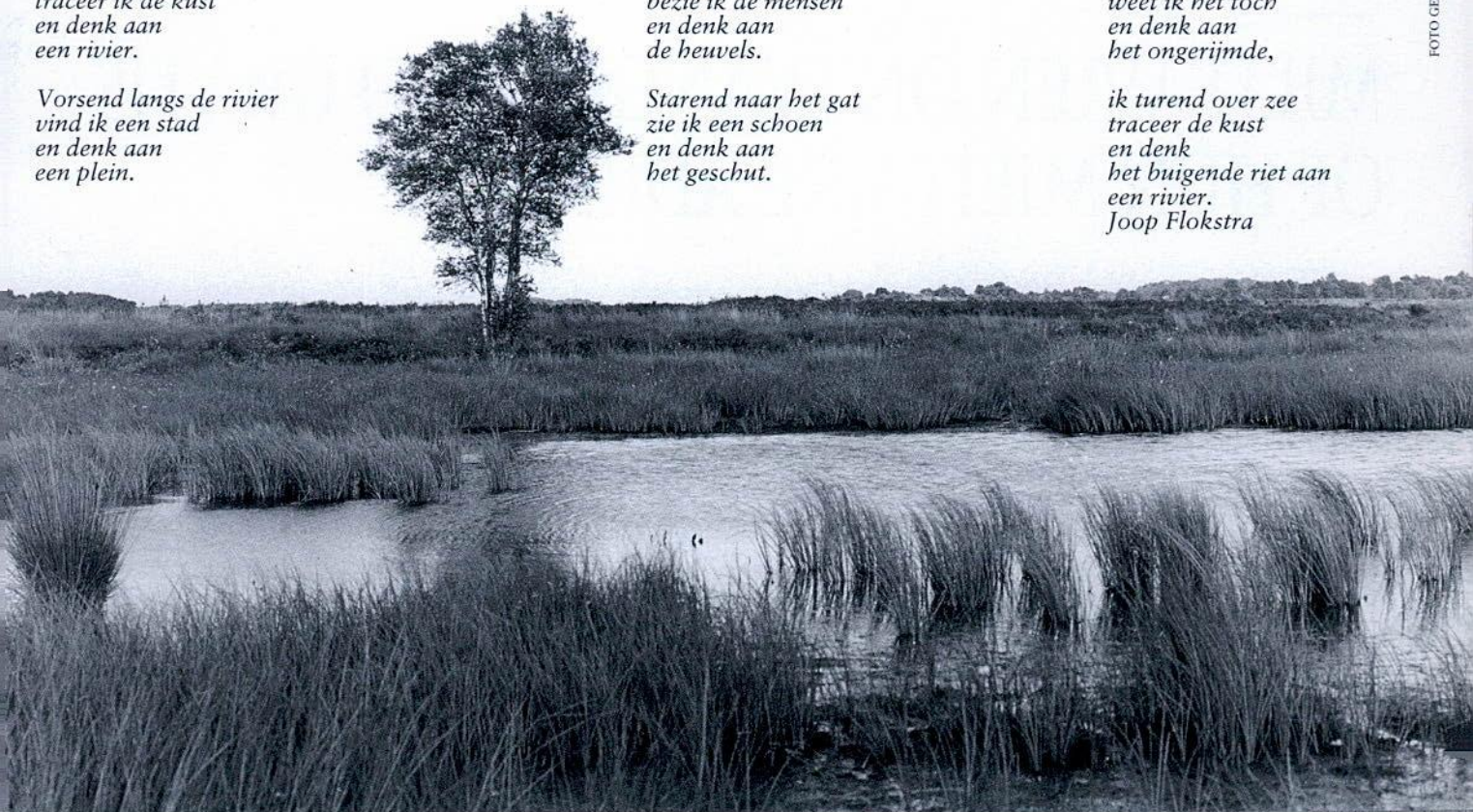

FOTO GERARD VAN ERKELENS

CAMPAGNE

"De groeiende werkloosheid speelt ons natuurlijk in de kaart" zei ritmeester L. van Steenveldt.

Hij stelde dit bij de opening van het eerste Banen Informatie Centrum te Arnhem, waar hij de leiding kreeg. Die centra moeten zorgen voor de werving van personeel voor ons nieuw te vormen leger zonder dienstplichtigen. "De mensen kunnen hier tussen het winkelen door vrijblijvend naar binnen stappen" aldus de ritmeester. Van V&D naar de Hema en via de sollicitatiebalie voor de krijgsmacht nog even naar Albert Heijn.

Het doel van een reclamecampagne is: mensen ergens voor winnen. In het algemeen kan het gevolg zijn dat beloften niet worden nagekomen. Maar ook kunnen de gevolgen geheel anders uitpakken dan men had verwacht. De beslissing om een militaire loopbaan aan te vangen is een ingrijpende wijziging in het leven van jongeren. Het gestelde van de ritmeester: "Ons personeel moet met een wapen kunnen omgaan, het land kunnen verdedigen" komt bekend voor maar klopt niet meer. Het nieuwe leger zal ver buiten de landsgrenzen mogelijk worden ingezet daar waar conflicten

zijn ontstaan. Daarom is het ook onzinnig te spreken over het feit dat de werkomstandigheden sterk zijn verbeterd. Onze blauwhelmen in Bosnië zijn gelegerd in een oude fabriek waar ze kolenstof inademen.

Het parlement beslist waar de werkzaamheden zullen plaatsvinden, en daarmee over de werkomstandigheden. Geen parlementariër is daar even van te voren gaan kijken. Zij nemen die beslissing vanuit hun comfortabele blauwe stoeltjes. Daarbij zal doorslaggevend zijn of onze economische belangen door dat conflict worden geschaad. Een oorlog tussen twee bevolkingsgroepen in een Afrikaans land is niet van belang. Daarvoor wordt een VN-verzoek aan Nederland om twintig marechaussees te leveren afgewezen. Die zijn nodig achter de grens om vreemdelingen tegen te houden. Maar als straks weer de olietoevoer naar Rotterdam in gevaar komt zal men zeker troepen ter beschikking stellen.

Juist de voorlichting bij de werving van beroepsmilitairen dient objectief te zijn. Een desillusie voor de sollicitanten -

maar ook voor de krijgsmacht- kan worden voorkomen door een eerlijke campagne.

Cor Out

MILITAIRES ONTVANGEN EGO GRATIS OP HUN MILITAIRE ADRES

Ik zou graag (gratis) EGO op mijn naam ontvangen,

Naam: _____

Kazerne: _____

Onderdeel: _____

Adres: _____

Mil.Postcode: _____

Handtekening: _____

Sturen naar Redactie EGO, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist.

PART-TIME WERKEN, OOK VOOR OUDERE MILITAIREN?

In Reflex nummer 4 van april stond bij het Prikbord KL een idee vermeld van raadsman Beekers om part-time werken voor oudere militairen mogelijk te maken. Op die manier kunnen meer arbeidsplaatsen, die anders door de herstructurering verloren zouden gaan, behouden blijven. Het idee werd beloond en voor nader onderzoek doorgestuurd naar DPKL. Alle reden om er iets dieper op in te gaan en de raadsman naar zijn motieven te vragen.

De huidige regeling voor part-time werk voor militairen is vooral bedoeld om werken als militair meer aantrekkelijk te maken voor vrouwen, maar is ook van toepassing op mannelijke militairen. De minister heeft de bevoegdheid om buitengewoon verlof van lange duur in verband met deeltijd-arbeid te verlenen "buiten bezwaar van 's rijks schatkist". De minister kan dit intrekken als inzetbaarheid of het landsbelang dit vragen. Er zijn echter nogal wat beperkingen: het verlof wordt alleen voor functies buiten het ressort van 1LK verleend, alleen aan militairen met als hoogste rang majoor; bovendien komen niet alle functies in aanmerking en is er, in verband met de pensioengrondslag, een leeftijdsgrens van 45 jaar.

■ Nieuwe argumenten.

In zijn eerste brief aan KL-Prikbord, waarin hij pleit voor het mogelijk maken van deeltijd werk voor militairen tussen 45 en 55 jaar, noemt Lex Beekers als voordelen:

Voor de mensen:

- mogelijkheid tot gefaseerde overgang naar FLO-periode
- voorkomen van frustraties door gedwongen ontslagen.

Voor defensie:

- minder gedwongen ontslagen aanzeggen (imago)

- meer kennis en ervaring in huis houden
- kostenbesparing op de wachtgeldregelingen

In eerste instantie werd het idee afgewezen, aangezien het niet past in de eisen van gereedheid van het militaire personeel voor crisisbeheersingstaken en de voorbereiding daarop.

Een tweede brief, met een nadere toelichting, had het bovengenoemde resultaat. Lex citeert hierin een zinsnede uit een brief van de Directeur Personeel van 6 augustus 1993, waarin staat dat de reeds bekende lijst van deeltijdfuncties wel uitgangspunt blijft, maar niet meer limitatief is: "Hierbij geldt dat in beginsel iedere andere functie bespreekbaar is (...)".

■ Menselijke en maatschappelijke motieven

Lex Beekers, raadsman op de Prinses Margriet Kazerne in Wezep, licht toe waarom hij het idee heeft ingezonden en er (uiteraard) nog steeds achter staat.

"Het is zowel uit moreel als uit maatschappelijk oogpunt een goede zaak als het werk over meer mensen verdeeld wordt. Je ziet in de rijke landen dat bij economische groei de werkgelegenheid toch relatief daalt. Een groeiend natio-

Humanistisch Raadsman Beekers

naal produkt wordt door steeds minder mensen verdiend. Dat geeft een wankel basis aan die groei en het geeft een tweedeling in de maatschappij tussen werkenden en niet-werkenden. Werkgevers hebben hier altijd gereserveerd tegenover gestaan, terwijl de politiek wel allerlei maatregelen neemt om doelgroepen aan het werk te krijgen.

Het lijkt er op dat bij defensie het hokje "deeltijd voor de integratie van vrouwen" totaal los staat van het hokje "herstructurering met zo min mogelijk kosten". Mijn idee koppelt beide thema's aan elkaar; het wil een nieuwe loot toevoegen aan de verzameling uitstroombestemmende maatregelen door reeds bestaand beleid naar een ander terrein op te rekken. Door oudere werknemers een deel van hun arbeidstijd in te laten leveren bespaart men toch ook arbeidsjaren, wat een reductie oplevert. Er zijn zonder twijfel militairen met belangstelling voor minder werken en daarbij wedde inleveren: sommigen hebben vroeg een huis gekocht en raken uit de kosten, anderen zien de kinderen op eigen benen gaan staan, bij weer een ander is de partner weer aan het werk gegaan. Bovendien zien veel mensen er, terecht, tegenop om op hun 55ste plotseling met werken te moeten stoppen. Menselijk gezien is het ook een goede zaak om het werk gefaseerd af te bouwen.

■ Defensie

De argumenten tegen deeltijdarbeid bij

Rijksambtenaar mag in deeltijd werken

Van onze parlementaire redactie

DEN HAAG, zaterdag

Een rijksambtenaar heeft recht op deeltijdarbeid tenzij de werkgever hiertegen zwaarwegende bezwaren kan aanvoeren. Verder mogen werknemers van 57 jaar en ouder die in deeltijd werken voortaan hun werktijd verminderen tot 32 uur. Tot nu toe was dat alleen toegestaan aan 57-plussers die de hele week werken.

Deze maatregelen, die minister De Vries (Sociale Zaken) vorig jaar met de bonden heeft afgesproken, zijn sinds 26 mei in het Staatsblad geformaliseerd.

1LK hoeven niet doorslaggevend te zijn: de minister houdt immers de bevoegdheid om het deeltijd verlof (tijdelijk) in te trekken bij grote oefeningen en uitzending. Men beschikt dan bovendien over een groter reservoir aan uit te zenden militairen.

Bij de nieuwe opzet van de landmacht, met al die project-officieren, is het wel heel toevallig dat dat allemaal full-time functies zijn. Ik kan mij goed voorstellen dat zo'n project een kleiner tijdsbeslag heeft, 80 of 60%, en dat een ervaren militair op die manier nog graag bij het bedrijf betrokken blijft.

En als je heel praktisch kijkt: neem een groot aantal identieke functies als chauffeur, monteur of rij-instructeur. Daar moet een percentage van afvloeien. Elke twee mensen die half-time gaan

werken leveren één baan op. Datzelfde geldt voor vijf mensen, die voortaan vier dagen per week gaan werken. Voor de tweede optie zal vast wel meer animo zijn dan voor de eerste. Voor ouderen zouden met name deeltijd-functies geschikt zijn op het terrein van werving en selectie, bij inspectie-teams en allerlei begeleidings- en onderwijsfuncties. Wel zijn de kosten, wat betreft administratie en dergelijke, groter bij veel deeltijdwerkers, maar daar staat een veel grotere besparing op uitkeringen tegenover.

■ Vroeger, nu en later

Er is altijd veel weerstand tegen veranderingen. Men kan zich vaak niet voorstellen dat het anders kan dan het nu is.

Maar als je naar alle veranderingen in het verleden kijkt: wie heeft de zesdaagse werkweek nog meegemaakt, de parate weekeinden, de veel langere dienstplicht?

Er waren altijd protesten dat het niet kon, maar de praktijk bewees het tegendeel. Ik herinner mij nog goed dat er geroepen werd "je bent 24 uur per dag in dienst". Nu geldt ook voor de militair een 38-urige werkweek en is er een VROB. Toen kon het niet anders, nu beweert men dat weer. Ik denk dat onze kleinkinderen nog eens meewarig zullen glimlachen bij de verhalen over onze vijfdaagse werkweek."

Joan Merens

Van de doden niets dan goeds. En dat is een gezegde waar je je wel aan te houden hebt. Want waar zouden we zijn als we aan het graf van deze of gene betreurde overledene al zijn doodzonden, huichelarijen en onoprechtheid de revue zouden laten passeren? In dat geval zou de koffie na de dood wel een erg bittere smaak hebben. Toch heb ik een keer tegen dat "van de doden niets dan goeds" gezondigd. Het was lang geleden dat mij, als aankomend wetenschapper, eens gevraagd werd ter ere van de dodenherdenking in een kerk in een, hier niet nader te noemen, Gelderse gemeente een verhaal te houden. Voor de bijeenkomst, die door de pastoor georganiseerd was, waren uiteraard de notabelen, zoals daar waren burgemeester en wethouders, vrije beroepsbeoefenaren met meer dan drie maal modaal en uiteraard ex-verzetslieden en nabestaanden uitgenodigd.

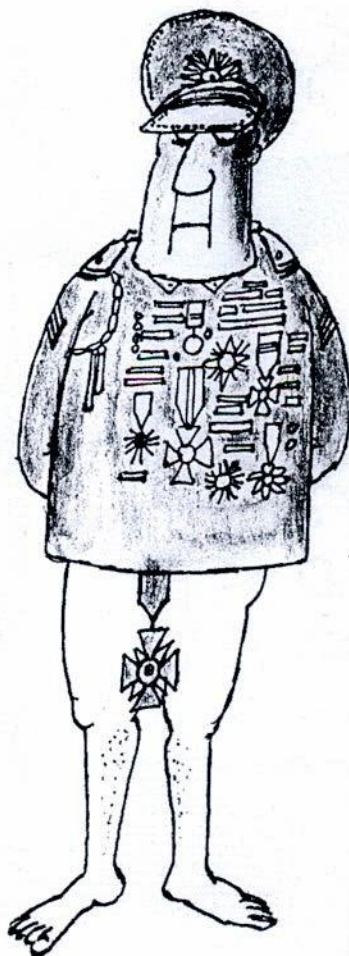
De eerste helft van mijn verhaal viel zeer in de smaak, zoals ik vanaf de kansel kon afleiden uit instemmend hoofdknikken. De opdracht van de pastoor was te spreken over de vraag of de doden niet tevergeefs gevallen waren. Een vraag, waarop het antwoord uiteraard al bekend verondersteld werd. Aan het eind van mijn verhaal begon het instemmend knikken echter af te nemen, naarmate ik dichterbij mijn conclusie kwam, die luidde, dat gezien alle ellende, honger, onrecht, racisme en oorlog in de wereld, de doden wel tevergeefs gevallen waren. En dat had ik niet moeten zeggen. Mijn jeugdige ondoordachttheid werd dan ook pijnlijk afgestraft. De bijeenkomst eindigde met een korter slotwoord van de pastoor dan de bedoeling was. Van een napraten kwam dit keer niets.

Bij het schielijk afvoeren van de spreker via de zijuitgang deelde de geestelijke herder nog wel mee dat mijn verhaal kennelijk niet zo goed gevallen was. Van de doden niets dan goeds. Dat hadden ze onlangs in Amerika beter begrepen, bij het overlijden van de heer Nixon, die ooit als de machtigste oplichter en jokkebrok ter wereld aangeklaagd werd. Ik herinner mij nog de spotprent met de beeltenis van Nixon en de vraag daaronder of je van die man een tweedehands auto zou willen kopen. Bij zijn overlijden jankte heel Amerika en putten vriend en vijand zich uit in lofbetuigingen. Nog bonter maakte Major, de premier van Engeland, het, die bij het overlijden van John Smith, de eerste man van Labour, in het parle-

ment de loftrumpet stak. Hij zei in het Lagerhuis over Smith: "Wij hebben een formidabel en belangrijk parlementslid verloren dat zeldzaam kundig was" en voorts "hij was altijd perfect van zijn zaakjes op de hoogte. Ik heb geleerd het meesterschap en de humor te erkennen waarmee hij altijd argumenteerde. Ik zal hem met respect en affectie blijven herinneren". Daarna moest de heer Major zich als de bliksem naar de drukkerij spoeden om aldaar de tekst van het con-

servatieve manifest op te halen, waarin stond dat de heer Smith een man zonder visie is, een man die zijn beloften niet heeft waargemaakt. Het is maar gelukkig dat op de meeste begraafplaatsen geen seismografen zijn opgesteld, want anders zouden als gevolg van menige afscheidsrede de doden zich met een kracht, zichtbaar op de schaal van Richter, in hun graf omdraaien.

Leon Wecke

LORKE

STRIPFIGUUR

Het kort geleden uitgekomen boekwerk **De stomme wereld van Heinz** is in het bijzonder interessant voor de liefhebbers van de stripfiguur Heinz van het schrijvers/tekenars duo Eddie de Jong en René Windig.

Heinz was aanvankelijk een kinderstrip maar is dat, na zijn volwassenwording, al lang niet meer. Naar deze strip grijpen dagelijks honderdduizenden volwassen lezers van meer dan dertig dagbladen. Met een zekere regelmaat stapt Heinz de strip uit en kan men hem aantreffen op bijvoorbeeld wijnetiketten, nieuwjaarskaarten, T-shirts, bouwplaten en beeldjes. De samenstel-

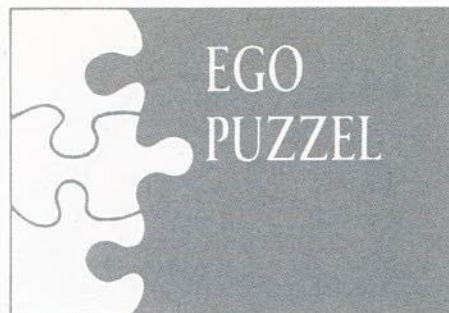
ler van het boek **De stomme wereld van Heinz**, Dirk Snoodijk, verzamelde en rubriceerde van alles en nog wat aan "stomme" dingen rond de stripfiguur Heinz, zaken waarvan soms bijna niemand meer het bestaan vermoedde.

Daarnaast bevat dit boek zo'n beetje alles wat niet in de eerste elf Heinz-albums terecht is gekomen. Allerlei losse plaatjes, stroken, ideeën en schetsen. Aldus ontstond een uniek boek (van achter de coulissen) dat geen enkele liefhebber van het werk van Windig en De Jong zich mag laten ontgaan.

Dirk Snoodijk:
De stomme wereld van Heinz.
Oog en Blik,
Amsterdam.
1993. 72 blz.,
f 35,00. (WH).

De stomme wereld van

HEINZ

Visitekaartjes

De oplossing van de puzzel in het juni-nummer luidt als volgt: 1-aardbei; 2-rijkaard; 3-bladrijk; 4-indijken.

Dit keer weer eens een viertal visitekaartjes, waarbij het beroep van deze mensen kan worden gevonden door alle letters van naam en woonplaats in een andere volgorde te zetten.

L. Haar
Aden

T. Douc
Amman

S. Poci
Tuil

T.R. Duis
Hoek

**VRAGEN
STAAT
VRIJ**

*Plotseling, een ongeval, dood.
Levenslang heb je van hem gehouden
veel met elkaar opgetrokken
genoten, plezier gehad
het leven met hem gedeeld
in goede dagen, in kwade dagen
ruzie heb je gehad
hevige conflicten uitgevochten
het niet opgegeven met hem,
je wilde hem niet kwijt.*

*Ineens, dood, leeg.
Je hebt elkaar gekoesterd, geknuffeld
Aan hem ben je geslepen
de scherpe kanten zijn weg, hanteerbaar
Voor elkaar heb je gezorgd
angst uitgestaan, om hem
je groeide mede door hem
de ontdekking: ik ben de moeite waard,
werd sterker in contact met hem.*

*Het leven was vol
samen, een cocon van warmte
je hoorde ergens
nu: een rib uit je lijf
je sleept hem mee
in gedachten, herinneringen
in jouw leven.
Hij heeft jou mede tot leven gewekt
onvermoede perspectieven doen beleven
jou in de geschiedenis gezet:
drager van leven
van vroeger naar later
van verre oorsprong naar verre toekomst.*

*De crematie:
te beperkte tijd, minuten
o, armzalig.
Hij wordt daar niet tot wat hij was:
rijke schakel in de estafette-loop van het mens-zijn
doorgever van de volheid van: 's mensen leven.
onmisbare mens, omdat hij was: zichzelf.*

*Armzalig die beschaving
die zo weinig beseft
of weet uit te drukken
de kostbaarheid, onmisbaarheid
van de mens
om van te houden.*

Steven

HET NEDERLANDS-BELGISCHE TRANSPORTBATALJON IN BOSNIE (2)

“Kinderen vormen nu het grootste probleem”

“Mijn respect voor de mensen, in het bijzonder die van de transportpelotons, is heel groot” merkte de S 2/3 van het Nederlands-Belgische transportbataljon in Busavaca in het, hiervoor afgedrukte, interview op. Voor hoofdraadsman Wim Heij mede aanleiding enkele dagen met een convooi mee te rijden. Voorin bij tien-tonner chauffeur Frank Tamis van de B-cie rook hij een beetje aan het bestaan van een trucker in Bosnië. Tijdens de lange rit van Santici naar Metkovic (en de andere dag terug) sprak Wim Heij, als EGO-redacteur, uren met deze ervaren en bovenal gemotiveerde hulpgoederentransporteur. Hieronder een samenvatting van deze gesprekken.

Wat heb je gedaan voordat je als dienstplichtige in dienst kwam?

Na mijn havo en vwo heb ik een hbo-opleiding gevolgd, om precies te zijn luchtvaartelectronica te Amsterdam.

Je bent dus niet zo jong meer?

Bijna 25.

Met welke instelling ben je opgekomen?

Bij de keuring, lang voor mijn opkomst, had ik al kenbaar gemaakt voor VN-dienst in aanmerking te willen komen. In die tijd was er van VN-missies nog geen sprake, dat is iets dat tijdens de laatste jaren van mijn studie pas goed op gang is gekomen. Vlak voor opkomst ontving ik van defensie een boekje met alle mogelijke informatie over de lopende VN-missies en dus ook over Unprofor in Bosnië.

Ik zou me zo voor kunnen stellen dat je met een aflopende dienstplicht en een

afgemaakte studie nu niet direkt op het vervullen van je militaire verplichtingen zat te wachten.

Vanaf 1998 wordt de opkomstplicht inderdaad afgeschaft maar tot zolang kon ik het toch niet rekken. Daar kan je dan wel over blijven mokken, maar veel zin heeft dat toch niet. Natuurlijk, als je klaar bent met je studie wil je er iets mee gaan doen, maar zo eenvoudig ligt dat evenwel niet met de studie die ik gevolgd heb. De arbeidsmarkt voor mensen met een luchtvaartelectronica-opleiding is bepaald niet florissant te noemen. Dus ben ik met een, voor defensie, redelijk gezonde instelling aan mijn dienstitijd begonnen.

Je bent, net als alle andere dienstplichtigen, vrijwillig naar Joegoslavië gegaan. Waarom eigenlijk?

Ik had er absoluut geen zin in mij negen maanden te gaan zitten te vervelen. Ik had gehoord dat de VN-opleiding vrij pittig was, dus dan heb je wat om handen. Daarna een half jaar ergens naartoe, ben je opnieuw druk bezig. Zo'n dienstitijd sprak mij meer aan dan de leegloop en verveling waar je dienstplichtigen altijd over hoort praten. Misschien een wat eenvoudige redenering maar daar kwam het toch op neer.

Bij het transportbataljon, hier in voormalig Joegoslavië, rijden jullie zes dagen per week transporten. Dat doe je nu al vier maanden. Ben je nog steeds gemotiveerd?

Gelukkig wel ... Je zit in een peloton met een club mensen waar je zes maanden mee optrekt, dat pept elkaar op.

Frank Tamis

Daarnaast is en blijft rijden leuk werk. Ik kan me werkelijk niet voorstellen dat dat ook niet, tot het einde van de tijd dat we hier zitten, zo zal blijven. Ik ben wel dienstplichtig soldaat maar voel mij niet een dienstplichtige zoals je dat in Nederland vaak ziet. Je bent hier om een klus te doen en dat doe je met elkaar, dienstplichtigen en beroeps-samen. Appels en allerlei andere militaire ongen is hier echt bijzaak, de hoofdzak, en hoofdtak, is rijden en nog eens rijden, dus zinvol bezig zijn.

Vóór het bestand van 26 februari j.l. was er sprake van een oorlogssituatie in centraal Bosnië. Heb je in die periode niet zo af en toe gedacht: waar ben ik aan begonnen?

Nee, geen moment. Ik heb mij, en ik denk dat ik namens velen spreek, niet echt onveilig gevoeld. De routes werden iedere dag gecontroleerd en wanneer het niet verantwoord was werd er niet gereden. En op het kamp verdween je bij het eerste de beste schot in de bunker.

Maar al die verhalen dan over hard rijden om als het ware de kogels te ontlopen?

Dat betrof steeds situaties waarbij er niet op ons werd geschoten, maar dat er een risico was dat er geschoten zou kunnen worden. In zulk soort omstandigheden kun je maar het beste zo snel mogelijk, onder pantserbegeleiding, door zo'n gebied trekken. Maar dat is iets geheel anders dan dat er daadwerkelijk op je geschoten wordt.

Er is nu sprake van een volstrekt andere situatie met geheel andere risico's. Kun je dat toelichten?

Je hoeft je nu bijna of in het geheel niet meer druk te maken over verdwaalde kogels. Er zijn nog slechts kleine stukjes waar je in de buurt van Servisch gebied komt maar dat is nagenoeg te verwaarlozen. Die spanning is er af. Wat er voor in de plaats komt is het gevaar van routine, omdat we steeds dezelfde ritten rijden. Daar moet je echt voor oppassen. Met zulke bakken moet je bij voortdurend geconcentreerd blijven rijden en steeds op het wegdek blijven letten. Een ander probleem is dat door het wapenbestand er ineens veel volk op de weg is. Niet alleen auto's, waarvan sommige nauwelijks de benaming auto waard zijn en die bovendien ook nog veel te hard rijden, maar ook mensen met kruiwagens en paard en wagen. Je moet bedenken dat het steeds om convoien gaat. Alleen met een vrachtwagen iets inhalen of passeren is iets heel

anders dan met een convooi. Gelukkig kennen we bij het convooi-rijden het waarschuwingssysteem via de porto door de eerste wagen, de romeo, die vaak wat vooruit rijdt. Tenslotte is er het gevaar van de vele kinderen. Eigenlijk vormen die nu het grootste probleem. Bij het naderen van een convooi rennen die zo maar het huis uit, de straat op ...

Een kind aanrijden lijkt mij, op dit moment, de angst van iedere chauffeur bij het transportbataljon?

Om het wat onderkoeld te zeggen ... is dat het laatste waar je op zit te wachten. Het feit dat ik er zo op reageer zegt al genoeg. Ik denk er opzettelijk maar niet teveel aan anders ga je er nog naar rijden. Dan gaan we, want we zijn er allemaal benauwd voor, te voorzichtig rijden en dat is slecht voor het convooi. Ik wil er nog slechts dit van zeggen dat ik mij gelukkig prijs dat het mij, en ons peloton, nog niet is overkomen ...

In iedere route die jullie rijden zitten één of meer schier onbegaanbare stukken. Zo'n tien-tonner dagelijks goed op de weg houden en geen brokken maken is een heel karwei. Toch fiksen jullie dit steeds. Het lijkt mij buitengewoon vermoeiend. Hoe houden jullie dit vol?

Een goeie vraag ... Hoe doen wij dat? In ieder geval door op tijd naar bed te gaan. Na in het weekend bijgekomen te zijn wil je de eerste paar dagen van de week daar nog weleens niet zo op letten maar daarna ga je dat snel voelen en kiest iedereen

vanzelf wel voor voldoende nachtrust. Ik denk daarnaast dat, voor nagenoeg ieder van ons, het rijden op zichzelf al een kick geeft en ook iets van een uitdaging. Na een rijopleiding van twee maanden krijg je het rijbewijs in de handen gedrukt en moet je je gaan bewijzen. Gedurende de twee maanden op het CVV wordt er ook veel gereden maar de wegen in Nederland staan in geen verhouding tot de wegen hier. Dus je bewijzen wil en doe je hier. Dan zijn er nog andere factoren die meespelen zoals gezonde concurrentie onderling. Je beijvert je allemaal om schadevrij te rijden en het dus zo goed goed en verantwoord mogelijk te doen. Wanneer je een bochtje moet steken

Vervoer over water

roept er al snel iemand, via de porto, "wie is die kut-chauffeur, die die bocht niet in één keer kan nemen?". Dat stimuleert geweldig om het allemaal zo goed mogelijk te doen, dat kan ik je zeggen. Er is geen chauffeur die dit onberoerd laat. Misschien zijn dit soort opmerkingen wel de belangrijkste reden waarom het allemaal zo soepel verloopt. Zolang je de instelling nog hebt dat je veel van elkaar kunt leren, steek je ook het één en ander van elkaar op, blijf je scherp en gaat het eigenlijk steeds beter.

Kinderen langs de weg

vanwege vernield viaduct

Jullie rijden voedseltransporten van Metkovic naar Zenica en van Zenica naar Lukovac (bij Tuzla), van warehouse naar warehouse. Daarnaast brengen jullie ook goederen naar distributiepunten. Wat zijn de verschillen en welke transporten doe je het liefst?

Het eerste verschil tussen beide transporten is dat het rijden van Metkovic, Zenica en Lukovac lange slagen zijn, waarbij je een dag achter het stuur zit. De andere zijn korte ritten. Een tweede verschil is dat, bij het rijden van warehouse naar warehouse, dus van magazijn naar magazijn, je als het ware alleen maar achter het prikkeldraad zit. Bij het rijden naar distributiepunten, de korte ritten dus, is het allemaal wat vrijer en kom je in contact met de plaatselijke bevolking. Dat is natuurlijk veel leuker dan in zo'n warehouse zitten te wachten tot je weer vertrekt.

Bij het rijden van magazijn naar magazijn zou je, op den duur, wellicht kunnen vergeten dat om het rijden van voedseltransporten gaat naar mensen die het nodig hebben. Het wordt als het ware iets abstracts. Terwijl het rechtstreeks aan mensen leveren veel konkreter is. Ervaar je dat ook zo?

Dat is zeker waar. Daarom is het ook aardig om van tijd tot tijd ook die kleine transporten te doen waarbij je, bij wijze van spreken, het eten bij de mensen thuis bezorgt. De leiding van de compagnie is zich dit ook wel bewust en laat het rijden van de verschillende transporten dan ook rouleren.

Op dit moment is T7 net geroteerd. Bij de volgende rotatie ga je terug naar Nederland. Kijk je er al naar uit? Om eerlijk te zijn niet. Het bevalt mij hier zo goed dat ik graag nog langer zou

willen blijven. Dat ligt voor de meeste andere jongens van het peloton niet zo, denk ik. Die kijken, gelet op wat je hoort, wel uit naar het einde van de zes maanden. Ik beleef dit, zoals ik al eerder opmerkte, niet zozeer als dienstplicht maar als een baan. Maar dan wel een baan waarin ik het bijzonder goed naar de zin heb.

Het schijnt dat het onmogelijk is hier als dienstplichtige langer dan zes maanden te blijven, dus zal ik terug moeten. Ik overweeg heel serieus te proberen dit werk, na mijn diensttijd, in VN-verband (bijvoorbeeld via de UNHCR) hier in voormalig Joegoslavië voort te zetten.

Het werk is leuk en het betaalt, vanwege het VN-kader, heel goed. Op die manier zou ik in enkele jaren voldoende kunnen sparen om in de VS een vliegeropleiding te kunnen gaan volgen. Want ook al zou ik als luchtvaartelectronicus een baan kunnen vinden, mijn liefste wens is toch ooit vliegenier te worden.

Van ook maar enige spijt dat je naar Joegoslavië bent gegaan is bij jou geen sprake?

Absoluut niet!

Bedankt voor het gesprek.

Wim Heij

Laden hulpgoederen in een warehouse

DENIRO WEER OP OUDE STERKTE

in drama *This Boy's Life* vijfde film van de Coens

'Moet ik dat magere, bleke ventje twee miljoen dollar betalen voor vijftien minuten 'screen time', vroeg producent Art Linson in 1987 vol afgrijzen aan regisseur Brian de Palma. Maar De Palma was zeker van zijn zaak: hij wilde voor zijn gangster-epos *The Untouchables* DeNiro en niemand anders in de cruciale rol van Al Capone. Twee maanden na hun eerste ontmoeting begreep Art Linson waarom: hij kende DeNiro nauwelijks terug. De acteur was naar Italië gereisd en had zich in een paar weken kogelrond gegeten. Bovendien had hij zijn haarlijn laten epilieren zodat de implant precies was als die van Al Capone. Verder had hij zich een garderobe laten aanmeten bij de voormalige kleermaker van de gangster, en zelfs had hij zijden ondergoed gekocht in de winkel waar Capone ook altijd kocht. Kortom: hij was Al Capone geworden, en in zijn vijftien minuten screentime maakte hij, dankzij die gedaanteverwisseling in combinatie met zijn acteertalent, diepe indruk. Art Linson had kennis gemaakt met het fenomeen Robert DeNiro.

In zijn nieuwste film *This Boy's Life*, die ook door Art Linson werd geproduceerd, heeft DeNiro niet zulke toeren hoeven uithalen om zijn personage geloofwaardig te kunnen presenteren. De film is gebaseerd op de autobiografie van de Amerikaanse auteur Tobias Wolff, en vertelt over de tienerjaren van de schrijver.

Ellen Barkin speelt de rol van Caroline Wolff, die na de scheiding van haar eerste echtgenoot, met de jongste van haar twee zoons, Tobias, probeert een redelijk bestaan te organiseren. Ze is vrolijk en optimistisch, en bereid alles aan te pakken. Toch kan ze de situatie in haar eentje niet echt goed aan, helemaal als blijkt dat Toby bij gebrek aan de leiding van een vader, een beetje dreigt te ontsporen. Als Caroline Dwight Hansen ontmoet, een alleenstaande man met drie kinderen lijkt zich een ideale oplossing voor haar problemen aan te dienen. De man maakt haar op een ouderwetse manier het hof. Caroline vindt dat wel leuk, maar haar zoon heeft zo zijn bedenkingen: hij vindt Dwight een uitsloover en ziet weinig in de relatie. Toch komt het tot een huwelijk en, als Tobias met zijn moeder in het piepkleine plaatsje Concrete, midden in de bossen van Washington, bij Dwight is ingetrokken, is er geen weg terug.

■ Huwelijksnacht

Al snel ontdekken zowel Caroline als Tobias dat Dwight zich anders heeft voorgedaan dan hij in werkelijkheid is. In de huwelijksnacht blijkt dat hij een vrouw zeker niet als een gelijke partner beschouwt. En overdag wordt duidelijk dat hij van plan is om van zijn enigszins stuurloze stiefzoon een model-jongen te maken. Tobias moet een krantenwijk nemen, hij wordt ook thuis flink aan het werk gezet, en Dwight blijkt een starre man die geen enkele tegenspraak duldt. Zijn eigen kinderen, een jongen en twee meisjes, hebben het allemaal al lang op-

gegeven. Ze zijn best blij met hun vriendelijke nieuwe moeder en nemen het zelfs af en toe voor hun nieuwe halfbroer op als pa zich al te streng gedraagt, maar vooral de oudste twee kinderen leven toe naar de dag dat ze via hun studie voorgoed hun ouderlijk huis kunnen verlaten.

Tussen Tobias en Dwight wordt de situatie steeds grimmiger, en de moeder weigert consequent om partij voor een van hen te kiezen tijdens hun vele conflicten. Wat Tobias vooral dwarszit is het feit dat Dwight niet eerlijk is, en dat hij de jongen zijn ambities niet gunt. Als het kind te kennen geeft dat hij ook graag wil gaan studeren, kan de gefrustreerde Dwight, die zich geestelijk altijd de mindere van zijn nieuwe vrouw en haar zoon heeft gevoeld, niet nalaten om hem daarmee belachelijk te maken. Hij gaat nog verder: hij gooit de aanvraagpapieren voor de universiteit in de vuilnisbak, waar Tobias ze bij toeval nog net uit weet te vissen. Na een laatste krachtmeting, waarbij Dwight volledig vergeet dat hij met een tiener te doen heeft, en de jongen bijna wurgt, beseft ook Caroline dat de maat vol is. Samen met haar zoon vlucht ze weg, een vloekende en diep verongelijkte Dwight achterlatend.

■ Vuurproef

Voor Tobias Wolff is die vreselijke periode in zijn puberteit een vuurproef geweest: hij wist zo zeker dat hij meer in het leven wilde bereiken dan Dwight, dat hij zich er niet onder liet krijgen ondanks de jarenlange vernederingen door zijn stiefvader. Inmiddels is hij een gevierd auteur in Amerika en zijn moeder hertrouwde uiteindelijk

met een man die wel aardig voor haar was.

Robert DeNiro laat in zijn rol van Dwight Hansen zijn meesterschap weer eens zien: de beperkte, in wezen onvolwassen man die zich voortdurend meet met een jongen met wie hij moeiteloos een uitstekende relatie had kunnen opbouwen, is uitgesproken antipathiek, en zo durft DeNiro hem te spelen ook. Maar dankzij de nuanceringen die hij weet aan te brengen, kun je ondanks alles toch ook begrip opbrengen voor zijn gedrag: hij zal het nooit verder brengen terwijl zijn kinderen hem voorbijstreven en hun eigen leven opbouwen, dat er heel wat rooskleuriger uit zal zien dan het zijne. De film speelt aan het begin van de jaren vijftig: het bestaan van Dwight is getekend door de crisisjaren en de daarop volgende wereldoorlog. Voor zijn kinderen en ook voor Tobias ziet de toekomst er heel anders uit. Nieuwkomer Leonardo DiCaprio is naast geweldenaar DeNiro uitstekend op zijn plaats als de jonge, kwetsbare Toby. De rol was zowel mentaal als fysiek heel zwaar, en het is een genot om te zien hoe zo'n piepjong talent daar een klein monument van weet te maken. DiCaprio doet uiterlijk sterk denken aan River Phoenix in zijn begintijd. Als hij zijn leven niet op het spel zet zoals zijn illustere voorganger, door met drugs te gaan experimenteren, kunnen we nog veel van hem verwachten. De makers hebben ernaar gestreefd om de sfeer van de jaren vijftig conscientieus weer te geven via lokaties, auto's, kleding en muziek en dat is voortreffelijk gelukt. *This Boy's Life* is een indrukwekkende film geworden, een pleidooi voor doorzettingsvermogen en moed, zonder dat het er al te dik bovenop ligt. Regie voerde de Schotse regisseur Michael Caton-Jones. Inmiddels heeft scenarist Robert Getchell, die de roman van Tobias Wolff omwerkte tot filmscenario, ook de autobiografie van diens broer, Geoffrey Wolff, onder handen. We houden u op de hoogte...

Leonore van Opzeeland

Robert DeNiro (r) en Leonardo DiCaprio in *This Boy's Life*

FILM IN 'T KORT

COMO AGUA PARA CHOCOLATE

Wat is 't toch altijd aardig om volledig overrompeld te worden door een film waar je tot dan toe weinig tot niets van wist! Grote klappers werpen hun schaduw meestal via de media maandenlang vooruit, zodat je weet wat je kunt verwachten. Maar een verrassing als *Como Agua Para Chocolate* is een puur cadeautje! De Mexicaanse film, gebaseerd op de roman "Rode Rozen en Tortilla's" die het ook al heel goed deed, vertelt het even romantische als mystieke verhaal van Tita, een meisje dat rond de eeuwwisseling met haar moeder en haar twee oudere zussen op een hacienda in Mexico woont. Ze is verliefd op Pedro, maar haar dominante moeder verbiedt haar om ooit te trouwen: Tita moet als jongste alleen blijven om later voor mama te zorgen. Erger nog: de pronte weduwe arrangeert een huwelijk tussen Pedro en Tita's oudere zuster. Pedro accepteert, omdat hij dan toch in de buurt van zijn geliefde kan zijn, maar Tita snikt in de keuken bittere tranen van verdriet. Die druppelen in het beslag voor de bruidstaart. De gevolgen tijdens de bruiloft zijn dramatisch: binnen de kortste keren jammeren alle gasten hun ogen uit hun hoofd... Het verhaal, dat talrijke emotionele verwikkelingen kent, wordt voortdurend gemarkeerd door dit soort kookkunstige tovenarij. Op een keer heeft een gerecht van Tita zelfs zo'n sterke uitwerking, dat haar andere zuster zich, spiernaakt als Lady Godiva zelf, door een bronstige revolutionair te paard laat ontvoeren... De film geeft een mooi beeld van de feodale verhoudingen in Mexico ten tijde van de revolutie, en inspireert tegelijk de meest onhandige klungel om eens met een kookboekje de keuken in te stappen. Schrijfster Laura Esquivel heeft met dit staaltje typisch Zuid-Amerikaans magisch-realisme een vergelijking getrokken tussen de mannelijke revolutionairen en de vrouw Tita die in haar eigen domein, de keuken, ook haar eigen revolutie uitvecht. De prachtige lokaties en de rijke aankleding

zetten de puntjes op de i. Regie voerde Alfonso Arau, die de Mexicaanse filmindustrie daarmee een enorme dienst

Lumi Cavaros
en Marco
Leonardi

beweest, want vooral in de Verenigde Staten is de produktie met veel gejuich en uitstekende recensies ontvangen!

MR. SATURDAY NIGHT

't Heeft lang geduurd, maar eindelijk kunnen we in ons land dan ook meegenieten van Billy Crystal in zijn eigen film *Mr. Saturday Night*. Crystal schreef samen met Lowell Ganz en Babaloo Mandell het verhaal over een joodse televisie-komiek, Buddy Young, die in de jaren vijftig gigantische triomfen viert, maar die gaandeweg zijn roem steeds meer ziet tanen. Uiteindelijk blijkt hij voor commercials zelfs niet meer te gebruiken, en moet hij genoegen nemen met optredens in bejaardentehuizen. Crystal heeft het verhaal over een halve eeuw uitgesmeerd, en voor de beginjaren van Buddy Young een piepjonge acteur ingezet. Hij heeft van de hoofdfiguur een harde, egocentrische man ge-

Billy Crystal (l) en David Paymer in *Mr. Saturday Night*

maakt, die alles en iedereen opoffert aan zijn succes. De teksten zijn heel scherp en geestig, waardoor je als kijker goed kunt begrijpen waarom hij bij zijn publiek zo populair is. Maar de blik achter de schermen is zeer onthullend: Buddy gebruikt zijn toegewijde broer levenslang min of meer als voetveeg, verziekt de relatie met zijn dochter, en besef pas heel laat wat zijn vrouw allemaal van hem heeft moeten accepteren. Juist door die twee kanten van Buddy's karakter te belichten, heeft Billy Crystal van *Mr. Saturday Night* een geloofwaardig portret gemaakt. Onbegrijpelijk alleen dat alle personages op oudere leeftijd zo erbarmelijk slecht zijn gegrimmeerd. Kunnen ze dat in Hollywood nou niet beter?

LIFETIMES

Zhang Yimou is momenteel waarschijnlijk de bekendste Chinese cineast. Vooral hij is er in geslaagd met zijn politiek geladen films, die ook nog eens van een verpletterende visuele schoonheid waren, het westerse publiek te veroveren. Zijn vriendin en hoofdrolspeelster in zijn meeste films, Gong Li, heeft daar natuurlijk ook het nodige aan bijgedragen, denk maar aan *Het Rode Korenveld*, *Judou*, *Raise the Red Lantern* en *The Story of Qiu Ju*. In *Lifetimes* schetst Zhang Yimou het leven van een Chinees gezin over de perio-

de van zo'n dertig jaar: vanaf 1940 tot 1970. Als de film begint is de man een gokker, die het kapitale bezit van zijn vader er door heeft gejaagd. Kort daarop verandert het politieke klimaat in China drastisch, Mao komt aan de macht, en al snel is het zo dat de man, die inmiddels als poppenspeler het hoofd maar net boven water weet te houden en met vrouw en twee kinderen bij de gewone, arme bevolking hoort, niet eens meer durft te zegen dat hij ooit rijk is geweest. Aan de hand van alledaagse gebeurtenissen heeft Zhang Yimou willen laten zien hoe enorm de invloed van Mao op de Chinese bevolking was en is. Extra schrijnend is daarbij dat de beide kinderen van de hoofdpersoon en zijn vrouw, juist doordat de

man probeert zich als een voorbeeldige burger te gedragen, het leven laten. De film is verrassend kleinschalig en sober, en vooral de emoties die de maker zijn hoofdspersonen laat tonen kenden we tot nu toe niet in die mate in Chinese films. Ge You kreeg vorige maand in Cannes een Gouden Palm voor zijn mannelijke hoofdrol in deze voor westerlingen verrassend toegankelijke film.

RAPA NUI

We maken deze zomer verre reizen in onze bioscoopstoel, want voor *Rapa Nui* (vertaald: navel van de wereld) vergezellen we regisseur/scenarist Kevin Reynolds naar Paaseiland, het verst gelegen, bewoonde eiland ter wereld, honderden kilometers uit de kust van Chili. Aanvankelijk wilde Reynolds, die zich voor zijn verhaal had laten inspireren door de archeologische vondsten en de avontuurlijke geschiedenis van het eiland, alleen wat 'couleur locale' opdoen, maar toen hij eenmaal voet aan wal had gezet op dit woeste maar betoverend mooie stipje in de oceaan, wist hij dat hij zijn hele film ook daar wilde draaien. Een gigantische onderneming, want er moesten vele figuranten heen worden vervoerd plus materiaal plus voedsel voor cast en crew voor vele maanden. Maar het resultaat is, na een wat mager begin, een adembenemend film-avontuur waarin de parallellen met onze tijd niet moeilijk te trekken zijn: liefde, jaloezie, machtswellust, maar ook overbevolking, racisme, ontbossing en milieu-vervuiling bepalen de loop der gebeurtenissen. Reynolds schreef eerder het verhaal voor *Dances With Wolves*, waar zijn vriend Kevin Costner de nodige Oscars voor in de wacht sleepte als regisseur en hoofdrolspeler, en werkt nu, weer met Costner in de hoofdrol, aan *Waterland*, een al even gewaagde onderneming als *Rapa Nui*, die zich voor een groot deel onder de waterspiegel afspeelt.

L.v.O.

Ge You in *Lifetimes*

ARTSEN IN DE KL

HOE LANG NOG?

Tegenover mij zit een spontane joviale Brabander. Het is de kapitein-arts Antoine van Loosbroek, geplaatst bij het 13e luchtmobiele bataljon te Assen. We laten een aantal onderwerpen de revue passeren. Hij praat enthousiast over gemaakte keuzes, ambities en motivatie. Ook dienstplichtigen en BBT'ers komen in het gesprek aan bod. Tot slot gaan we in op het grote tekort aan artsen in de KL. Antoine van Loosbroek aan het woord:

"De laatste twee jaar van het Atheneum begon ik na te denken over wat ik na de middelbare school wilde gaan doen. Twee richtingen leken mij interessant. Enerzijds wilde ik via het KIM bij het korps mariniers dienen, anderzijds vond ik geneeskunde iets heel speciaals. Met dat laatste bedoel ik echte klinische geneeskunde, zoals het in ziekenhuizen bedreven wordt. Hoewel goedgekeurd voor het KIM werd het uiteindelijk een studie geneeskunde, mede door druk van thuis. Of ik nou echt uit overtuiging arts geworden ben, kan ik niet zeggen. Het is niet zo dat ik ineens het licht zag en me volledig wilde wijden aan het welzijn van de mensheid. Mij interesseerde vooral het technische aspect van de geneeskunde. Ik denk dan aan het chirurgische en orthopedische werk.

■ Toch het leger

Tijdens de studie in Maastricht verdween mijn belangstelling voor het le-

ger. Pas na het afstuderen in 1990 werd ik er aan herinnerd dat er ook nog een leger was. 1 Januari 1991 verzocht de minister van defensie mij in Hollandse Rading op te komen voor het vervullen van de dienstplicht. Het was dus de eerste keer na 6 jaar dat ik weer met het leger geconfronteerd werd. Ik heb toen 2 maanden op het OCMGD gezeten. Hier wordt je vertrouwd gemaakt met het militaire apparaat. Een beetje een kauwgomballen-opleiding. Daarna werd ik geplaatst op de MGD te Grave. Ik was daar verantwoordelijk voor de ziek-thuis-controle en het ziekenrapport. Samen met een majoor-arts hielden we de toko draaiende. In die periode heb ik veel nagedacht over wat te doen na mijn dienstitijd. Uiteindelijk besloot ik te solliciteren op een BOT functie. Wat mij aansprak, is het teamwork, het buiten zijn, de patiënten-populatie (jonge kerels). Ook de affiniteit die ik al met de krijgsmacht had speelde mee. Hoewel er toen niet veel BOT'ers werden aangenomen, werd ik dus tot mijn grote verbazing wel aangenomen.

■ Veel begeleiding

Mijn startfunctie was bataljonsarts bij het inmiddels opgeheven 43e painfbat te Assen. Mede omdat er bij dit bataljon een schoolcompagnie zat, was het vaak razend druk. Een groot deel van de problemen waren sociaal van aard, vooral bij de schoolcompagnie. Bij de parate compagnieën waren de problemen meer medisch van aard. Dit varieerde van verkoudheden tot gebroken botten. Eigenlijk zat er niks tussenin. Of dit eigen is aan dienstplichtigen weet ik niet. De BBT'ers van 13 luchtmobiel zijn nu nog niet in Assen aangekomen (16 mei 1994), maar van collega's in Schaarsbergen heb ik gehoord dat medische problemen vooral in het middengebied liggen. Ik denk dan met name aan overbelastingen. Het zijn zaken die je niet met een pilletje afdoet, maar die veel tijd vergen in de vorm van begeleiding. Qua psycho-sociale problemen zullen de dienstplichtigen en de BBT'er niet veel van elkaar verschillen. Thuisituaties kunnen overal rot zijn. Een belangrijk verschil is natuurlijk de motivatie. De BBT'er heeft bewust de

de dokter
is verantwoordelijk
voor mijn gezondheid...
dus zolang hij niet in de buurt is
hoef ik het niet zo nauw te nemen

keuze voor het leger gemaakt. Vanuit die hoek zullen er dus minder problemen zijn. Een belangrijk voordeel ten opzichte van 43 painfbat is dat 13 luchtmobiel geen schoolcompagnie heeft. De aanloop-problematiek is nu echt bij de schoolcompagnie in Schaarsbergen geconcentreerd.

De meest drukke periode bij het 43e was de tijd van de opheffing van de 42e brigade. Overal vielen artsen uit, zodat ik tijdelijk een aantal functies tegelijk moest uitvoeren. Alles moet toch door blijven draaien. Daarnaast werd mijn eigen functie ook een stuk zwaarder, omdat bij mijn geneeskundig peloton veel mensen verdwenen. Niet alleen de opheffing van de brigade was debet aan deze situatie, wat ook meespeelde was het tekort aan artsen in de krijgsmacht.

■ Artsentekort

De oorzaak voor het tekort aan artsen in de KL is deels gelegen in maatschappelijke ontwikkelingen. Op dit moment is het zo dat op de universiteiten meer vrouwen dan mannen geneeskunde studeren. Er komen dus meer vrouwelijke artsen op de arbeidsmarkt, maar die vrouwen hoeven niet in militaire dienst. Dat betekent dat er minder mannelijke artsen beschikbaar zijn voor defensie. Degenen die wel beschikbaar zijn, pro-

beren volgens mij op één of andere manier buitengewoon dienstplichtig gesteld te worden, zeker nu het doek voor de dienstplicht gaat vallen. Naast het feit dat er momenteel weinig mannen zijn die afstuderen, is het ook nog een keer zo dat de civiele sector aantrekt. In deze sector zijn er meer mogelijkheden op gebied van opleiding en word je niet geconfronteerd met uitzendingen naar allerlei probleemgebieden. Een andere oorzaak van het artsen tekort is gelegen in het feit dat defensie weinig deed aan werving op de universiteiten. Er moet dus meer op PR gebied gebeuren en defensie zal concurrerende moeten worden ten opzichte van de civiele sector. Ik denk daarbij niet alleen aan salariering, maar vooral aan meer opleidingsmogelijkheden. Dat is het belangrijkste, geef ons een specialistische opleiding, daar zitten wij als basis-artsen om te springen. Nu verlaten een hoop ervaren beroepsartsen het leger, omdat ze moeilijk een specialistische opleiding kunnen krijgen. Daarnaast is er nog een categorie die zich niet kan vinden in de veranderende taakstelling van de huidige KL. Het gaat hier ook om ervaren artsen, die vaak al voor het einde van de koude oorlog in dienst gekomen zijn. Zij zitten niet te springen om uitgezonden te worden en kunnen, nu de civiele sector aantrekt, makkelijk de overstap maken.

Uiteraard blijft een en ander niet zonder gevolgen. We zitten momenteel met een

grote uitzending naar voormalig Joegoslavië waar veel artsen bij betrokken zijn. Er vallen in Nederland dus steeds meer gaten die niet opgevuld worden omdat er gewoon geen artsen voor zijn. Dat betekent dat we er steeds meer onderdelen bijkrijgen, maar ook dat heeft zijn grenzen. Op een gegeven moment kun je gewoon niet meer doen en dan komen er onderdelen zonder dokter te zitten. Het gevolg kan zijn dat spreekuren niet meer gedraaid worden, wat weer leidt tot ontevredenheid bij de militairen. Voor een spoedgeval is er altijd wel een dokter op de kazerne en anders is er wel een huisarts of ambulance in de buurt. Vooralsnog zal het artsen tekort niet leiden tot grote calamiteiten, maar dan moet er wel iets gebeuren.

■ "Gewone" huisartsen?

Ik zie de toekomst echter somber in. Het artsen tekort in de KL zal naar mijn mening alleen maar toenemen, tenzij men iets in de arbeidsvoorwaardelijke sfeer gaat doen. Er is trouwens wel een plan geopperd om kazerne-artsen te vervangen door normale huisartsen uit de regio. Dit moet dan op contractbasis geschieden. Ik voorzie een aantal problemen. Ten eerste een financieel probleem voor de KL. Deze huisartsen willen namelijk betaald worden aan de hand van de hoeveelheid potentiële patiënten. Dus als er duizend man op een kazerne zitten, willen ze voor duizend man be-

taald krijgen, terwijl lang niet alle duizend naar de arts gaan. Het tweede probleem met het aantrekken van huisartsen is, dat ze niet uitgezonden kunnen worden. Het potentieel uit te zenden artsen wordt dus kleiner, want je gaat plaatsen opvullen met mensen die niet uitzendbaar zijn. De artsen die wel uitzendbaar zijn zullen dan vaker dan voorheen uitgezonden worden. Niet een echt haalbaar plan, lijkt me. Een ander nadeel van het contracteren van burgerhuisartsen kan zijn, dat defensie geen eigen mensen meer in opleiding tot huisarts neemt. Dat lijkt me niet goed voor de motivatie. Er wordt ons dan een opleidingsmogelijkheid ontnomen, terwijl wij daar om zitten te springen. Ook qua werkzaamheden zullen we beperkt worden. We komen dan meer in de rol van de bedrijfsarts terecht en het curatieve aspect van ons werk zal dan door de huisarts overgenomen worden. Overigens zal een scheiding tussen deze verschillende richtingen een goede zaak zijn. We zijn nu huisarts en bedrijfsarts tegelijk en dat wil nog wel eens wringen. Ik pleit dan ook voor een zelfstandige militaire bedrijfsgeneeskundige poot en een zelfstandige militaire curatieve poot. Tussen die twee onderdelen moet een relatie bestaan, net zoals in de burgermaatschappij. Dat betekent dat de bedrijfsarts pas met toestemming van de patiënt medische gegevens kan opvragen bij zijn curatieve collega. Om redenen van bedrijfsvoering zie ik de KL dit vooralsnog niet doorvoeren.

■ De toekomst

Wat mijn ambitie betreft, ja, als ik een opleiding krijg, blijf ik zeker bij dit bedrijf. Ik voel me hier echt thuis. Het allerliefste zou ik natuurlijk een klinische opleiding doen, maar dat heeft defensie al min of meer beperkt door horizontaal ingestroomde internisten en chirurgen aan te nemen. Horizontale instrooming is voor de KL financieel aantrekkelijk. De meest haalbare optie is, afhankelijk van de behoefte van defensie, bedrijfsgeneeskunde of verzekeringsgeneeskunde. Ik denk dat ik daar uiteindelijk terecht zal komen. Voorlopig zit ik nog bij 13 luchtmobiel en ben continu op oefening. Er gebeuren allerlei spannende dingen om mij heen, dus ja, daar moet ik bij zijn."

Bedankt Antoine.

Bart Hetebrij

HET AANTREKKELIJKE VAN NEDERLAND

Sommige Nederlanders kanker op het eigen land: "Het regent hier altijd. De straten liggen vol hondepoep. De belastingen zijn te hoog. En de televisie is waardeloos." Maar in het buitenland kan ik soms best een beetje naar Nederland verlangen. Bijvoorbeeld, omdat hier veel meer goede kranten zijn dan in veel andere landen.

Ik heb de laatste maanden in Zuid-Afrika gewoond en daar de eerste democratische verkiezingen meegemaakt - opwindend was dat, maar de politieke debatten in Nederland zijn levendiger. Terug hier, net na de eigen verkiezingen van 3 mei, hoorde ik op de radio vaak zeggen, dat er haast moest worden gemaakt met de regeringsvorming, want "de problemen van het land zijn zó groot!" Nu was ik in Zuid-Afrika nauwelijks iets te weten gekomen over Nederlands nieuws, dus ik vroeg me af of ik soms iets ergs had gemist?

Ik neusde door oude kranten en kwam op de Betuwelijn, de uitbouw van Schiphol, de CD van Janmaat en op gekibbel over een percentje hier meer en een percentje daar minder, maar "Grote Problemen" heb ik niet kunnen ontdekken. Er is hier en daar armoede; er wordt door individuele Nederlanders pijn geleden; er zijn ongetwijfeld nog misstanden recht te trekken, maar Grote Problemen? Nederland is als land toch bijna klaar?

De Volkskrant wist op een dag ook niet meer waar die zich over moest opwinden en maakte zich toen op de voorpagina maar druk over minister Pronk, die

naar het slachveld in Rwanda was gegaan: "Dat had hij niet moeten doen, journalisten en diplomaten hadden hem ook wel kunnen vertellen, hoe erg het daar is!" Op zo'n moment ben ik geneigd om ook te gaan kanker op Nederland: "Wat een zeurpieten-land! Heeft zo'n krant echt niets beters om zich over op te winden? Zat ik maar weer in Zuid-Afrika!"

Nederland is altijd nog beter dan het moorddadige Rwanda, of Zuid-Afrika, waar de meeste mensen nog niet kunnen lezen en schrijven, waar ze nog geen water of electriciteit hebben. Daar moeten ze zich nog druk maken over alle wezenlijke zaken; daar moeten ze alles nog opbouwen. Daarbij vergeleken begint Nederland inderdaad iets saais te krijgen.

Maar dan zie je op de televisie de beëdiging van de nieuwe kamerleden in Den Haag, met nogal wat parlementariërs die daarbij niet de hulp van God aanroepen, maar eenvoudig "beloven", dat ze zich aan de eed zullen houden. En dan denk ik weer positiever over Nederland: misschien een beetje saai land, maar wel volwassen en tolerant. Niet langer meer uitgesproken christelijk. Er komen in Nederland nieuwe godsdiensten bij, maar land en volk worden er niet religieuzer door.

Kom daar nu eens om in Zuid-Afrika! Daar werd Nelson Mandela beëdigd met God - er was volgens mij niet eens een keus. Daarna werd gebeden door een rabbi, een islamitische geestelijke, een Hindoe-priester en een Anglikaanse aartsbisschop. En het ANC-volkslied

vraagt ook al om God's zegen. Zuid-Afrika is niet saai, maar ook niet volwassen en zeker niet tolerant. In Zuid-Afrika vindt je bijna alle godsdiensten, maar van humanisme moeten ze niets hebben.

Ik zei een keer tegen progressieve Zuidafrikaanse vrienden (zwart en blank), dat we in Europa behoefte hebben aan de terugkeer van het aloude traditionele midwinterfeest. Op luchtige toon voegde ik daar aan toe, dat dit vroegere heidense feest "gekaapt was door die vertederende krullebol-baby uit Bethlehem". Dat had ik niet moeten zeggen - ze keken me aan, alsof ik iets godslasterlijks had verkondigd.

Zuid-Afrika is (voorlopig nog) een erg godsdienstig land. Daar zijn uit naam van de godsdienst en met steun van de kerken afzichtelijke misdaden gepleegd met de apartheid. Daar hebben andere geestelijken en andere kerken zich moedig verzet tegen de apartheid, ook dat is waar. Maar daar heeft het humanisme nog geen voet aan de grond gekregen.

Voorlopig blijf ik nog maar heen en weer reizen tussen beide landen, zonder een keuze te maken. Nederland is klein en vol en plat en misschien soms een beetje saai, maar ook rijk en tolerant en democratisch. Zuid-Afrika is groter, mooier en oneindig gevarieerder, maar wat in Nederland zo aantrekkelijk is, ontbreekt in Zuid-Afrika jammer genoeg nog steeds. Er is daar voor het humanisme nog veel terrein te winnen.

Karel Roskam

DE ELEKTRONISCHE SNELWEG:

Nieuwe mythe of reële toekomst?

Wie regelmatig de krant leest of televisie kijkt moet in het afgelopen half jaar regelmatig op de term 'elektronische snelweg' gestoten zijn. De berichten over dit fenomeen kenmerken zich door een zekere vaagheid. De elektronische snelweg komt er, zo is vaak de ondertoon, maar wanneer en hoe dat is nog onduidelijk. Wat het precies is kan niemand zeggen en hoe we die snelweg gaan gebruiken is ook nog onduidelijk. Het idee komt, zoals veel zaken die het predikaat nieuw en opwindend krijgen, uit de Verenigde Staten. Toverwoorden zijn digitaal en interactief en het gaat over informatie en communicatie, twee termen die heden ten dage regelmatig over veler lippen komen. Immers informatie is iets goeds en de communicatie kan altijd beter. Waarom dan niet sneller, over een snelweg? EGO probeert enige duidelijkheid te verschaffen.

■ Informatiemaatschappij

Het is niet de eerste keer dat de Nederlandse burgers worden geconfronteerd met een rumoer over een op handen zijnde communicatie-revolutie. Een aantal jaren geleden circuleerde de term 'informatie-maatschappij' volop. Niemand kon precies aangeven wat er met de het begrip bedoeld werd, men was er echter wel van overtuigd dat ze er zou komen. Informatie en communicatie zouden steeds belangrijker worden in de samenleving en samen met kennis zelfs grondstoffen kunnen worden voor onze economie. Er werden zelfs woorden geïntroduceerd als informatie-armen en informatie-rijken. Of de veel besproken informatiemaatschappij inmiddels werkelijkheid is geworden is de vraag. Het is echter duidelijk dat er heel wat informatie, via allerlei media, op de hedendaagse burger afkomt. De mate waarin allerlei boodschappers zich tot ons richten is in de laatste decennia enorm toegenomen. Als je bedenkt dat we in Nederland in 1980 nog maar twee Nederlandse televisienetten hadden, dan is er in 1994 met vijf (Nederland 1, 2 en 3 en RTL IV en V) heel wat meer aanbod. De kabelnetten die in de Nederlandse grond liggen heb-

ben er bovendien voor gezorgd dat de gemiddelde Nederlander doorgaans meer dan 25 televisiezenders kan ontvangen. Het radio-aanbod wordt ook gaandeweg uitgebreid. Onlangs heeft het Ministerie van WVC een aantal zendvergunningen aan commerciële stations verleend. Wanneer we de kiosk van 1980 zouden gaan vergelijken met die van 1994 zouden we ongetwijfeld tot de conclusie komen dat het aantal tijdschrifttitels, dat beschikbaar is, enorm is toegenomen. Elk gat in de tijdschriftenmarkt lijkt inmiddels opgevuld. De hoeveelheid bedrukt papier, die wekelijks ongevraagd door 's Neerlands brievenbussen wordt gepropt, is dermate toegenomen dat vele burgers kozen voor een sticker die verzocht hun eigen brievenbus te sparen. In de meeste huishoudens staat inmiddels een videorecorder. We gebruiken dat apparaat vooral om televisieprogramma's op te nemen en die later, op een door onszelf bepaald tijdstip, te bekijken. 'Timeshifting' heet dat in vaktaal. Ook halen velen van ons regelmatig een videotje bij de videotheek. De mogelijkheid om thuis zelfgekozen films op de buis te zien, in combinatie met het brede filmaanbod op televisie, heeft er mede voor gezorgd dat het filmbezoek

in Europa is teruggelopen. Daarnaast beschikken zo'n zeven van de tien huishoudens inmiddels over een compact-discspeler. De introductie van de CD-speler is een doorslaand succes gebleken.

■ Digitaal

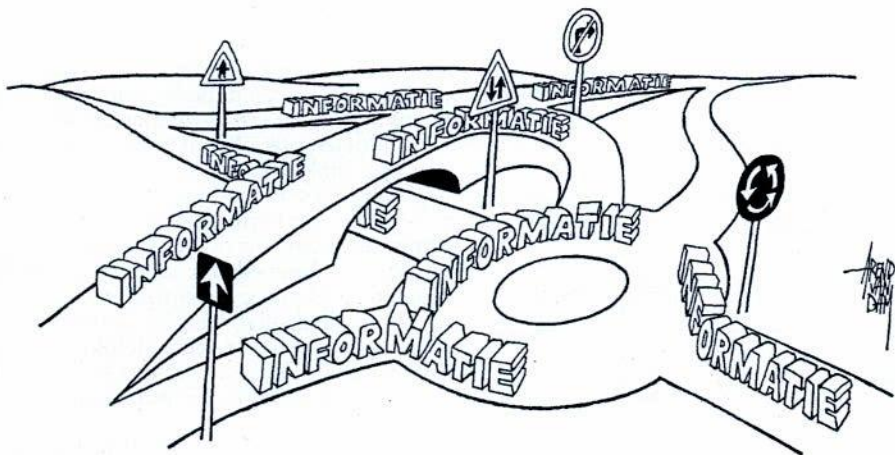
Voor de consument is het gegeven dat het geluid van de CD over het algemeen beter is dan dat van de traditionele grammofoonplaat, alhoewel dat regelmatig ontkend wordt, het belangrijkste pluspunt. De opkomst van de CD is echter ook om een andere reden een belangrijk gegeven. De informatie op een CD is in digitale vorm opgeslagen. Dat betekent dat de muziek, die via deze drager tot ons komt, terug te brengen is tot een bepaalde vorm, die van enen en nullen. Datzelfde geldt voor de informatie die je invoert in een personal computer, bijvoorbeeld een tekst die je intikt in een tekstprogramma. In principe is het mogelijk om ieder vorm van spraak, beeld, muziek en ga zo maar door tot diezelfde digitale basisvorm terug te brengen. Dit gegeven maakt het mogelijk om elk soort informatie op iedere digitale drager (harddisk, CD-I, CD-ROM, diskette) vast te leggen en eventueel over te zetten, zonder noemenswaardig kwaliteitsverlies. Dat betekent uiteindelijk dat de informatie niet meer aan één bepaalde drager gebonden is; immers allerlei soorten informatie kunnen tot dezelfde digitale basisstructuur teruggebracht worden. Ze kan in principe ook via één weg verzonden worden mits in digitale vorm: de toekomstige elektronische snelweg.

■ Digitale kabelradio

Het is reeds lang technisch mogelijk om digitale informatie over afstanden te versturen, via de ether en via de kabel. Zo is er onlangs, onder meer in Groningen, een experiment gestart met Digitale Kabel Radio. Mensen die op het kabelnet zijn aangesloten kunnen tegen betaling van een bepaald bedrag per maand een kastje in huis krijgen dat een bepaald signaal, dat naar alle kabel-abonnees gaat, vertaalt in meer dan dertig verschillende muzieklijnen die ieder een specifiek soort muziek uitzenden. De muziek wordt niet onderbroken door reclame en er zijn ook geen storende presentatoren te horen. De consument kan deze muziek van cd-kwaliteit moeiteloos op een DCC of een Mini-Disc (opneembare Compact Disc) opnemen. Een dienst als deze kan gezien worden als een voorbode van wat straks wellicht gaat gebeuren als de veelgehoemde elektronische snelweg realiteit wordt.

■ Interactief

In het scenario zoals dat momenteel over de elektronische snelweg de ronde doet worden huishoudens en allerlei instellingen met elkaar verbonden via een hoogwaardig informatienetwerk. In omvang is het netwerk vergelijkbaar

met het huidige telefoonnet van PTT-Telecom. De capaciteit van het net moet echter veel groter zijn. Het moet mogelijk zijn om veel meer informatie via de kabels te verzenden. In de meeste gevallen wordt er van uit gegaan dat in de toekomst alle communicatie vanuit een huishouden via één kabel moet gaan verlopen, dat kan zijn een vernieuwde opgewaardeerde telefoonkabel, de kabel van het kabelnet waardoor we nu ons televisiesignaal ontvangen of een nieuw aan te leggen net.

De vraag die zich dan opdringt is welke informatie dan via dat netwerk moet worden ontvangen en verspreid. De futurologen van de elektronische snelweg denken aan heel wat meer dan dat wat we nu doen via het kabelnet en de telefoon. Eén van de toverwoorden naast digitaal is interactief. Zo wordt verwacht dat de consument behoefte heeft aan een dienst als 'video-on-demand'. Dat wil zeggen dat je straks vanuit je luie stoel een film kan bestellen die dan op het gevraagde tijdstip bij jou over het beeldscherm rolt. De kosten van die vertoning worden dan automatisch van je bank- of girorekening afgeschreven. In Hoofddorp is al met een dergelijk soort dienst begonnen. Ook behoort het thuisbestellen van muziek van een bepaalde CD tot de mogelijkheden. Je vraagt de CD aan en neemt de muziek op, op een DCC of een Mini-disk. De afrekening van de kosten gebeurt automatisch.

■ Op reis

Een andere mogelijkheid is dat je zelf op pad gaat als reiziger op de elektronische snelweg en dat je elektronisch informatie gaat ophalen. Het experiment dat in Amsterdam werd uitgevoerd onder de noemer 'de Digitale Stad' stelde de Amsterdammers, die beschikten over een personal computer, in staat via een modem en een telefoonaansluiting rond te neuzen in de bestanden van allerlei gemeentelijke instanties. In het snelweg-scenario moet de burger toegang krijgen tot allerlei informatie, al dan niet tegen betaling. Ook moet hij of zij de snelweg kunnen gebruiken om elektronisch te gaan winkelen, betalen gaat automatisch, mits voldoende saldo natuurlijk. Een probleem daarbij is, dat er op die manier door allerlei instellingen infor-

matie wordt verzameld over wie wat waar besteld of opgehaald heeft. Dit levert een netelig privacy-probleem op. De burger kan bijvoorbeeld heel gemakkelijk prooi worden van de reclamemaker die zich op de snelweg begeeft en, op basis van allerlei gebruik van diensten door deze burger, zijn of haar elektronische brievenbus volpropt met reclamefolders. Om nog maar te zwijgen over politiek gevoelige zaken. Justitie en Binnenlandse Zaken hebben ongetwijfeld minder problemen om een oogje in het zeil te houden op de elektronische snelweg dan op de normale openbare weg.

Een andere optie die met de realisatie van de snelweg dichterbij komt is die van telewerken. Nu al bestaan er verbindingen tussen huis en bedrijf die werknemers in staat stellen om vanuit de eigen woning te werken voor de baas. In hoeverre er kans op filevorming op de elektronische snelweg bestaat is nog onduidelijk.

Een aspect van het elektronische snelweg scenario dat hier onderbelicht is het gebruik van netwerken in transacties tussen bedrijven en instellingen, het 'business to business' gebruik. Dat lijkt al verder ontwikkeld dan het gebruik door burgers.

■ De gebruiker

In hoeverre we over vijftien jaar kunnen constateren dat de elektronische snelweg werkelijkheid is geworden is moeilijk te zeggen. Immers we hebben nog maar een vaag idee van wat die snelweg nu precies behelst. De onderliggende be-

doeling van de voorstanders van de realisatie ervan lijkt echter, dat een groot deel van ons contact en onze communicatie met de buitenwereld via de elektronische snelweg gaat verlopen. Het is echter nog onduidelijk wie het net gaat beheren. Worden het de kabelnetten, wordt het de KPN? Als een geïntegreerd netwerk, waar het overgrote deel van de Nederlandse burgers, bedrijven en instellingen op zijn aangesloten, werkelijkheid wordt zal dat zeker geleidelijk gerealiseerd worden. Men spreekt wel van een netwerk van netwerken. Bestaande netten worden in dat scenario gekoppeld waardoor één net ontstaat. Wie de kosten van de realisatie moet gaan dragen is nog onbekend. De overheid is terughoudend met het oog op de krappe staatskas en een bedrijf als KPN is terughoudend, omdat men nog niet weet wat er aan de exploitatie verdiend kan worden. De belangrijkste factor is natuurlijk de gebruiker. Zit hij of zij te wachten op de door de industrie bedachte diensten? En zo ja, wat en wil hij of zij voor de diensten betalen? Het antwoord op de vraag of de elektronische snelweg een nieuwe mythe is of een reëel toekomstperspectief blijkt te zijn, ligt voor een belangrijk deel in handen van de consument.

■ Gevolgen

Het is verder niet onbelangrijk om stil te staan bij de maatschappelijke en culturele gevolgen van de realisatie van dit soort technologische vernieuwingen. De Canadees Marshall McLuhan beweerde in de jaren zestig reeds dat de echte gevolgen van technologische vernieuwingen zich pas manifesteren als een technologie is ingeburgerd. We zijn altijd geneigd om nieuwe technologieën te gebruiken voor dingen die we voor de vernieuwing op andere wijze met eenvoudiger middelen ook al deden. Na verloop van tijd, vaak te laat, worden we ons pas echt bewust van de gevolgen van de technologische vernieuwing. Het valt echter te vrezen dat dergelijke beschouwingen niet besteed zijn aan een gecombineerde lobby van bedrijfsleven en overheid die de invoering van dit soort vernieuwingen als onvermijdelijk en onontkoombaar beschouwt, al is het maar vanwege het economisch potentieel ervan.

Paul Rutten

MAN WORDEN

Sommige gebeurtenissen behoren diep in te grijpen in je leven. Rituelen begeleiden dergelijke gebeurtenissen, diploma's worden feestelijk uitgereikt, verjaardagen gevierd, begrafenissen met klassieke muziek verplechtigd, nieuwe jaren ingeleid met vuurwerk. Soms ook biedt de taal een handvat om het mijlpaal-gehalte van een bepaalde gebeurtenis te onderstrepen. Eén van de meest opvallende uitdrukkingen in het Nederlands in dit verband is: 'man worden'. Immers 'man worden', in werkelijkheid een langdurig en moeizaam proces, wordt in onze taal veelvuldig gebruikt, maar niet om één, maar om twee gebeurtenissen aan te geven: de eerste keer en de opkomst in militaire dienst.

De meeste Nederlandse jongens worden tegenwoordig nog maar één keer man. Slechts een kleine groep smaakt nog het twijfelachtige genoegen twee keer man te mogen worden, en nog een paar jaar en de uitdrukking is definitief haar dubbelzinnige karakter kwijt. Dan worden alle Nederlandse jongens, mits niet voorbestemd voor het priesterschap of het klooster, met een beetje geluk tenminste één keer man in één keer. Ruim tien jaar geleden werd ik zelf voor de eerste keer man. Greep die gebeurtenis diep in in mijn leven? Ik weet het eigenlijk niet. Ik weet wel dat het spannend, eng, opwindend en vooral onbegrijpelijk was. Een soort van achtbaangevoel. Ik was vijftien jaar, zij vijf en twintig, en ik werd verleid. Hoewel verleid misschien niet het juiste woord is,

laat ik zeggen dat het initiatief bij haar lag. Ik herinner me hoe zij me voorstelde het te doen. Hoe we samen naar de slaapkamer liepen en daar stonden en ik alleen dacht: "Kus haar, kus haar dan, dat heb je tenminste al eens eerder gedaan". Hoe we ons daarna uitkleedden, in bed kropen en het gebeurde. Zij was veel groter dan ik en ze rook heel lekker. Jaren heb ik gedacht dat alle vrouwen van zichzelf zo lekker roken. Pas veel later leerde ik dat die vrouwengeur voornamelijk uit kleine glazen flesjes komt. Ik was werkelijk heel naïef. Zij studeerde geschiedenis aan de universiteit van Leiden, ik zat nog in de onderbouw van de middelbare school en rookte nog stiekem. Waarom ik? Waarom die dinsdagmiddag? Graag

zou ik haar dat ooit nog eens vragen maar wij hebben elkaar nooit teruggezien, te verlegen voor een tweede afspraak. De volgende dag wachtten de schoolbanken weer, proefwerk Frans en alles wat het leven van een vijftienjarige zoal vult. Voor één middag uitverkoren, onbegrijpelijk uitverkoren. Het duurde dan ook lang voor ik voor het eerst op herhaling ging. Uitverkoren? Een gedachte die door mijn hoofd speelt ruim tien jaar later. Op de eerste maandag van het nieuwe jaar sta ik om half zeven 's ochtends op een koud en verregend perron op de trein richting kazerne te wachten. Nu ben ik zelf vijf en twintig, heb geschiedenis gestudeerd en begin aan negen maanden militaire dienst: man voor de tweede keer. Lange rijen wachtende jongens, eindeloze administratie, urine-test, daarna bed opmaken en kennismaken met drie kamer- en lotgenoten. 's Middags het belachelijke exerceren in burger terwijl de regen met bakken neer komt. Daarna anderhalf uur in onderbroek wachten op het uniform. Op het slot-appèl ziet iedereen er hetzelfde uit, groen en afgemat. Avondeten aan lange tafels, de eerste namen en gezichten beginnen bij elkaar te passen. De avondles gaat over rangonderscheidingstekens. Dan de kantine, onwennig vergeleken met de jongens die hier al één, twee maanden zijn, baretten dragen, hun achternaam met klitteband op de borst. Die eerste avond wordt iedereen dronken, niet gewend aan bier van tachtig cent en het daarbij behorende tempo. De jongens van de Veluwe en omstreken gaan het eerst over de kop, dan die uit de grote steden. Alleen de Achterhoekers en de Limburgers geven geen krimp. Tien uur 's avonds en ook ik ben gebroken. Even alleen zijn in godsnaam. Ik wandel door de donkere bossen naar 'mijn gebouw', 'mijn lege kamer', 'mijn bed'. De kisten die ik draag doen aan alle kanten pijn, ik worstel me uit het stijve groene katoen en kruip onder de zware grijze dekens waaronder ik sinds mijn kindertijd niet meer geslapen heb. Nog een paar dagen en dan hangen al deze kale witte muren vol met naakte vrouwen. "Man worden" denk ik terwijl ik mijn loodzware hoofd op het kussen laat zakken: "Eén keer was voor mij ruim voldoende geweest", en dan komt de slaap.

Coen van den Berg

HENDRIX-BIOGRAFIE

Jimi Hendrix staat weer volop in de belangstelling. Of eigenlijk is hij nooit uit de schijnwerpers verdwenen. Onlangs verscheen een splinternieuwe cd die de blueskant van de geniale gitarist nader belicht. Daarop zijn enkel niet eerder uitgebrachte versies van bekende nummers en zelfs volkomen onbekende nummers te horen.

Sommigen beweren dat Hendrix' gitaarcapriolen allemaal zijn terug te voeren op het eenvoudige uitgangspunt van de blues. Anderen vinden hem een geflippte hippie die onder invloed van de eind jaren zestig gangbare drugs als LSD het meest gefreakte gitaarspel aller tijden uit zijn instrument toverde.

Daarmee was zijn invloed op de pop- en jazzmuziek van onschatbare waarde. Niemand heeft tot op heden zo'n stempeel op de gitaarwereld gedrukt als Hendrix dat deed. Niet voor niks gebruiken zijn grootste fans de stelregel *'Eric Clapton is alive but dead, Jimi Hendrix is dead but alive'*.

Over Hendrix verschenen sinds zijn dood vele boeken. John McDermott en Eddie Kramer schreven de meest recente biografie. Hun ruimschoots van mooie foto's voorziene werk heet eenvoudigweg *Hendrix*. Met als ondertitel *'Het complete verhaal'*. En daar kunnen nogal wat vraagtekens bij worden gesteld.

De twee schrijvers nemen de lezers zoals de meeste biografen mee op een route langs de levensloop van de fabuleuze gitarist. Ze doen dat aan de hand van eigen ervaringen en van ontelbare interviews met mensen die Hendrix van dichtbij hebben meegemaakt.

Het duo heeft zelf ook veel informatie uit de eerste hand en met name Kramer kende de meester-gitarist van zeer nabij. Hij was een tijdlang zijn geluidstechnicus en vormde voor McDermott het uitgangspunt voor een zeven jaar durende ontdekkingsreis langs het leven van Jimi Hendrix.

Dat leverde naast een mooie vriendschap tussen de twee auteurs gelijk het grootste bezwaren tegen deze biografie op. De originele Engelse ondertitel is *'Setting the record straight'* en dat is exact wat het tweetal pro-

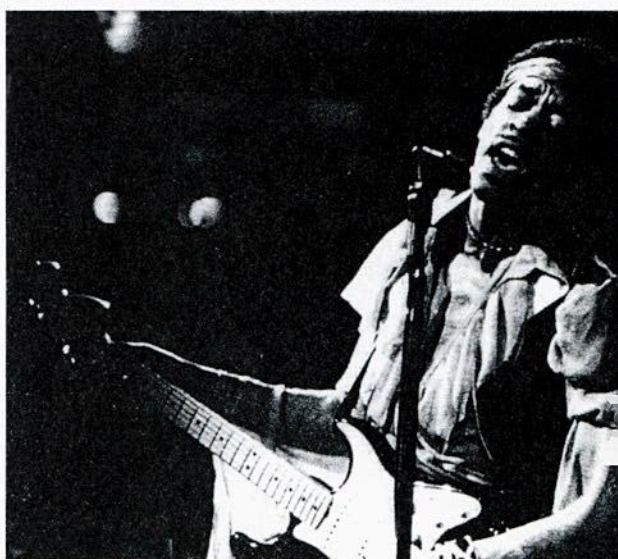
Eind 1965: Hendrix als volwaardig lid van Curtis Knight and the Squires. (Michael Ochs)

beert. Vanuit hun eigen visie en zoals zij Hendrix hebben gekend. Daarmee is *Hendrix, Het complete verhaal* een erg gekleurde biografie geworden. Dat neemt overigens niet weg dat de carrière van de snarentoveraar volledig wordt beschreven en er voor iemand, die zijn speurtocht naar de Hendrix-mythe net begint, erg veel nuttige informatie uit te halen valt. Over waar de gitarist zijn invloeden vandaan haalde, over zijn ambities, zijn karakter en zijn verregaande devotie ten opzichte van zijn muziek.

Om het verhaal echt compleet en ook meer betrouwbaar te maken, waren wat afstandelijker en meer op feiten berustende bronnen welkom geweest. Het schrijversduo vertelt voor de lezer die bekend is met andere Hendrix-biografieën niets nieuws, maar geeft er alleen een eigen draai aan.

De in 1970 overleden gitarist zal best een innemende persoonlijkheid zijn ge-

weest en natuurlijk is hij, net als al zijn collega-popsterren, misbruikt door de platenindustrie en is zijn talent vaak miskend, maar het ligt er allemaal zo dik bovenop. In hun goede bedoelingen schetsen McDermott en Kramer Hendrix haast als een zielepoot die onbekwaam was om voor zichzelf te zorgen. En dat is juist het imago waar ze hem postuum vanaf willen helpen.

Madison Square Garden, 18 mei 1969. (Eddie Kramer)

In die opzet slagen ze maar ten dele. Daarom luidt de conclusie dat *Hendrix, Het complete verhaal* een aardige eerste stap is, maar dat voor een goed doorwrochte en veelal op feiten berustende biografie moet worden teruggegrepen op Charles Shaar Murray's *'Jimi Hendrix - Crosstown Traffic'*. Dat boek is weliswaar beknopter, maar geeft een beter inzicht in hoe het Hendrix tijdens zijn carrière werkelijk moet zijn vergaan. Want de indruk is moeilijk te verdringen dat McDermott en Kramer hun versie, misschien tegen wil en dank, hebben geromantiseerd.

Marco van Nek

Hendrix - Het complete verhaal, uitgegeven door uitgeverij BZZTôH 's-Gravenhage. Alleen verkrijgbaar bij filialen van de Free Record Shop en Fame Music.

GEESTELIJKE VERZORGING

EN DE EINDIGHEID VAN HET BESTAAN

Vroeger was afstand iets bijna onoverkomelijks, de afstanden waren althans veel groter dan nu. Hele families werden voor de rest van het leven wreed uiteengescheurd, ook de mijne, na de oorlog. De ene helft ging naar Australië, de andere bleef achter. Via gebrekkige communicatiemiddelen werd eens in het jaar gebeld en met veel gesnik en gesnotter kon er dan toch een vleugje van contact worden gehouden. Trouwens, voor een radicale scheiding was niet eens een ander land nodig. In die prachtige film *The Remains of the Day* (zie EGO juni, pag. 10, red.) bezoekt de Butler Stevens na twintig jaar het hoofd van de huishouding met wie hij lange tijd heeft samengewerkt. De twee voelen zich eigenlijk in de liefde tot elkaar aangetrokken, maar nooit hebben zij, voornamelijk hij, de stap durven nemen, omdat hun positie en allerlei andere praktische bezwaren zich daartegen verzetten. Zoals gezegd, Stevens bezoekt de huishoudster na twintig jaar en vraagt haar, op verzoek van zijn werkgever, om opnieuw te komen werken op het landgoed, waar hij nog steeds werkzaam is. Zij kan dat aanbod niet aannemen omdat zij inmiddels grootmoeder is geworden en bij haar kleinkind wenst te blijven. Beiden, zowel Stevens als de huishoudster, wonen in Engeland, maar wanneer zij afscheid nemen is het een "vaarwel". Zij weten beiden dat zij elkaar nooit meer terug zullen zien en dat is in die film een enorm dramatisch moment.

In de huidige situatie, in het bijzonder de sociale situatie, met de transportmiddelen en de communicatiemiddelen is het "vaarwel" van vroeger geworden tot iets wat niet meer telt. We reizen gemakkelijk naar Afrika en Australië. Het gaat bijna even snel als vroeger een reisje naar België. Wij nemen nauwelijks meer afscheid van elkaar. Het "vaarwel" van vroeger is bijna altijd een "tot ziens"; en als dan niet een lieflijke ontmoeting in het vooruitzicht wordt gesteld dan kunnen we elkaar faxen, telegraferen, telefoneren, op elk moment van de dag. Toen ik in Australië was een tijdje geleden, belde ik om de drie dagen mijn vriendin op met een telefoonkaart die ik in elke telefooncel kon gebruiken. Liep ik door de stad en zag ik een telefooncel dan dacht ik "ik kan nu Carla bellen; is zij niet

thuis dan is zij op haar werk". De verbinding was vaak even goed als die tussen Amsterdam en Rotterdam.

Afstand is dus relatief tegenwoordig en afscheid komt niet meer voor. Maar dan de dood. Dat is de enige grens die we nog niet zijn overgegaan. De dood is dat definitieve afscheid. Ik weet dat het niet erg humanistisch is om nergens over te twijfelen, maar het leven na de dood is voor mij, als non-theïst, duidelijk niet, zoals William James het noemde, een "live option", een reële mogelijkheid. Natuurlijk, alles is mogelijk, en het kan zijn dat ik mij vergis. Maar een leven na de dood houd ik evenzeer en daarmee even weinig open als de mogelijkheid dat niet God de aarde zal blijven te hebben geschapen maar een groene olifant op de rug van een schildpad: dat wil dus zeggen, je kunt het logisch of empirisch niet onmogelijk verklaren, maar het is psychologisch eenvoudigweg onmogelijk om het als een reële optie in overweging te nemen. De dood is voor mij *afscheid* en ik vind dat wel een heel tragisch gegeven. Het idee dat ik Carla, mijn moeder, mijn vader, broer, vrienden en vriendinnen - het feit dat ik die *nooit meer* terugzie, dat ik van hen voor eeuwig gescheiden zal zijn is een heel moeilijk te accepteren perspectief.

Het feit dat de dood aan het leven een

element van tragiek verleent moeten we echter scherp onderscheiden van de stelling dat de dood het leven zinloos maakt. Integendeel, het geeft een enorme zin aan het leven. Het is veeleer onsterfelijkheid die aan het leven zin zou ontnemen dan het eindigheidsperspectief. Gerard Reve heeft wel eens een grappe gemaakt: eerst dit leven, dan nog een leven na de dood, je vraagt je wel eens af waar hebben we het aan verdiend? Ik kan die ironie goed navoelen: het leven in alle eeuwigheid heeft iets onvoorstelbaars, maar ook onaantrekkelijks. Zouden we niet van verveling tot de meest ellendige pesterij vervallen? En zouden we niet vadsig en lui worden wanneer nergens meer enige tijdsdruk op staat? Waar zouden we überhaupt nog inspanning voor getroosten? Gebrek en tekorten zijn er niet meer. Zou dat niet betekenen dat elke reden voor het *vita activa*, voor het pogen om in de wereld iets tot stand te brengen, zou verdwijnen? Een eeuwig leven na dit leven zou men eigenlijk niet anders dan volkomen zinloos kunnen typeren. Het is niet "c'est la mort qui rend la vie absurde" (de dood maakt het leven absurd), maar het is juist de onsterfelijkheid die aan het leven zinloosheid verleent. Denk je in, een eeuwig leven! Elke handeling zou uitgesteld kunnen worden. Het *nu* zou elke betekenis verliezen, want het duurt oneindig voort.

De verantwoordelijkheid voor onze handelingen wordt vanuit het humanistisch perspectief ook heel groot. Elke misstap is definitief. De tijd is geen schijn, maar reël. Wanneer Stevens en mevrouw Kenton de stap niet nemen dan krijgen zij niet later nog eens de mogelijkheid de schade in de halen. Ik kan mij voorstellen dat voor een humanistisch geestelijk verzorger de acceptatie van dit soort feiten een belangrijke rol in hun beroepspraktijk speelt. Toen ik de volgende dag nadacht over de film stelde ik mij voor wat ik zou antwoorden aan diegenen die mij confronteren met het feit dat zij in hun leven verkeerde beslissingen hebben genomen. Denkend aan de film realiseerde ik mij dat vanuit de humanistische levensovertuiging het ontkennen van die onverbidelijkheid van de tijd er niet in zit, maar wat dan wel? Ik denk dat de troost daarin gelegen kan zijn - maar dit is ook maar een suggestie - dat voor bijna elk leven wel zal gelden dat er projecten zijn waarop we niet tevergeefs hebben ingezet. Stevens en Kenton hebben, wat men ook mag zeggen van wat er mis is gegaan in hun leven, een verhouding opgebouwd die heel bijzonder is. Ik geloof dat een humanist zich daarop zal concentreren: wat gelukt is en wat van waarde is in hetgeen is tot stand gebracht. In die zin is het leven van een humanist gericht op de toekomst voorzover het om het aardse leven gaat en gericht op het goede in het verleden voorzover het leven al is voortgeschreden.

P.B. Cliteur, voorzitter Humanistisch Verbond.

BOEKEN

Jonge vrouw in Caïro

Wat konden vrouwen met geld doen, behalve poeder en jurken kopen? Wat wilden vrouwen eigenlijk van deze wereld? Naar de bioscoop gaan? Op bezoek gaan bij vriendinnen? Roddelen, jaloers zijn en aan de man komen?

Maar Fouada wilde dat allemaal niet. Ze kocht nooit poeder en ze ging nooit naar de bioscoop. Ze had geen vriendinnen en was er niet op uit om te trouwen. Wat wilde ze dan?

In *De zoektocht van Fouada* - van de Egyptische arts/psychiater en inmiddels wereldbekende schrijfster Nawal El Saadawi (1930) - stelt de hoofdpersoon, een 30-jarige scheikundig onderzoekster op een ministerie in Caïro, zich voortdurend zulke levensvragen. Deze roman over een Arabische vrouw in de hedendaagse Egyptische samenleving is al weer het tiende boek van Saadawi in Nederlandse vertaling (van Djoke Poppinga) en verscheen in mei jl. bij In de Knipscheer/EPO.

Met als kapstok het klassieke thema van de verloren geliefde - Fouada's minnaar Faried komt opeens bij hun, al jaren bestaande, wekelijkse afspraak niet opdagen - levert Saadawi opnieuw een scherpzinnige analyse van de traditionele rolpatronen in de Arabische wereld. Subtiel tekent ze de portretten van Fouada's 'tegenspelers': haar moeder, de geïdealiseerde minnaar Faried, haar afdelingschef en de opdringerige flateigenaar Saati. En bijna lichamenlijk navoelbaar zijn de reacties op de dagelijkse werkelijkheid van de eenzame en naar ware vriendschap verlangende jonge vrouw.

Een gevoelsvol en poetisch beschreven emancipatoire zoektocht die de grenzen van Egypte en de Arabische wereld ruimschoots overstijgt.

Nawal El Saadawi: *De zoek-*

tocht van Fouada. In de Knipscheer, Amsterdam 1994. 187 blz. geb. f 39,50. (FS)

Praag

De ik-figuur in Jan Donkers' novelle *De nacht duurt twaalf uur* is journalist en maakt met twee programmamakers een reis naar Praag om president Havel te interviewen. Eenmaal in Praag gearriveerd komen de herinneringen weer boven van een eerder bezoek aan deze stad, kort voor de Fluwelen Revolutie toen Novotny nog in de Burcht zat en Alexander Dubcek het "socialisme met het menselijk gezicht" nog moest proclameren. Met twee medestudenten (politicologen) wilde hij toen misschien wel "iets van het communisme in de praktijk" gaan zien. Eén van zijn metgezellen van destijds trouwde met het meisje Zuzana, die ze bij dat bezoek hadden leren kennen. Zij kon in Amsterdam niet aarden en pleegde na de scheiding zelf-

moord. In toenemende mate raakt de ik-figuur in Praag geïsoleerd door het gebeuren rond deze Zuzana en besluit, mede omdat de mogelijkheid van een vraaggesprek met Havel maar op zich laat wachten, haar nog in Praag woonachtige moeder te gaan opzoeken. Via haar probeert hij in contact te komen met mensen, die hem iets meer over de ex-vrouw van zijn studievriend kunnen vertellen. Deze speurtocht naar het verleden is wellicht de reden dat hij de eindelijk afgekomen afspraak met Havel misloopt. Want bij terugkeer (van zijn speurtocht) in het appartement ligt er een briefje op de keukentafel met de volgende tekst: *Waar was je??!!*. Vlot geschreven en heel boeiende novelle.

Jan Donkers: *De nacht duurt twaalf uur*. De Harmonie, Amsterdam. 1993. 102 blz. f 22,50. (WH).

Spaghetti western

Harry Arno moet vluchten! In *Pronto*, de nieuwste thriller

van Elmore Leonard, besluit Harry Arno te verdwijnen nadat er problemen zijn ontstaan met de mafia van Miami. Denkend dat niemand weet, dat hij er in de Tweede Wereldoorlog al eens

De grootste misdaadsschrijver van Amerika (NRC)

ELMORE LEONARD

"Een spaghetti-western à la Leonard, vol humor, schitterende figuren, krachtige dialogen en spannend tot het eind"

was, gaat hij naar Rapallo, een plaatsje aan de Italiaanse Riviera. Maar Harry is vergeten dat hij al verschillende mensen over Rapallo heeft verteld. Zodoende weet men hem toch te vinden en een confrontatie kan niet uitblijven als de verschillende partijen elkaar in het rustige badplaatsje ontmoeten: Harry, zijn vriendin Joyce, de huurmoordenaar van de mafia die 'de Zip' wordt genoemd, en Raylan Givens, een US-Marshall die Harry mee terug moet nemen om te getuigen tegen de mafia.

Er ontstaat een spannende strijd tussen Raylan en de Zip; de ene een ouderwetse cowboy, onverstoorbaar en met zijn stetson altijd op zijn hoofd, en de ander een stereotype mafiaboef, siciliaan, meedogenloos en erg Italiaans. Harry, die zich zo ver van huis ongelukkig voelt, bedreigd en achtervolgd door het verleden, ontsnapt, geholpen door Raylan, terug naar Miami. Daar eindigt het verhaal in een climax en blijkt dat uiteindelijk alles weer is zoals het was.

Naast de spanning van een misdaadroman biedt Leonard de lezer ook een ironische visie op de Amerikaanse samenleving, en dit doet *Pronto* uitstijgen boven het niveau van een doorsnee thriller.

Elmore Leonard: *Pronto*. Halkema & Warendorf, Houten 1994. 200 blz. f 25,-. (OO)

Hellevaart in Afrika

Eindelijk verscheen weer eens een Nederlandse vertaling van 'Heart of Darkness', de wereldberoemde novelle die Joseph Conrad (1857-1924) in 1899 schreef. De hele twintigste eeuw zouden talloze schrijvers en filmers door dit mysterieuze verhaal over een boottocht op de Kongo-rivier geïnspireerd worden. Om slechts één voorbeeld te noemen: wie herinnert zich niet

de kale kop van Marlon Brando in 'Apocalypse Now', de Vietnam-film van Francis Ford Coppola?

Zoals elke literaire klassieker is ook Conrad (sterk autobiografische) relaas over een hellevaart naar de diepste duisternis voor verschillende uitleg vatbaar, en was het stellig zijn tijd (en die van Freud) ver vooruit. In de eerste plaats is er het door kapitein Marlow vertelde, en met toenemende spanning opgebouwde, verslag van zijn zoektocht naar Kurtz. Deze Belgische handelsagent verzamelt niet alleen meer ivoor dan alle andere agenten, maar is ook een legendarische redenaar met bijzondere opvattingen over de Afrikaanse cultuur. In Marlows verhaal valt echter ook voortdurend scherpe kritiek te beluisteren op het kolonialistische gedrag van westerse handelaren, geestelijken en ambtenaren. En niet in het minst staat *Hart der duisternis* voor een zoektocht naar het eigen innerlijk, naar het onbewuste in persoon en cultuur en naar de (on)mogelijkheid om de hoogste eigen normen en waarden ook daadwerkelijk na te leven. Heeft Conrad in de figuur van Kurtz niet Marlows eigen schaduwpersoonlijkheid uitgebeeld? In elk geval staat vast dat hij van zijn laatste Kongo-expeditie in 1890 zo geschokt door uiterlijke en innerlijke ervaringen is teruggekeerd, dat hij het zeemansleven voorgoed verliet voor een schrijversbestaan. Jammer is, dat de zwarte bevolking (net als trouwens de twee vrouwen in het verhaal) zo weinig uit de verf komt en eigen-

lijk niet veel meer is dan een constante 'natuurlijke' bedreiging, gelijk de rivier en de omringende wildernis. Maar het boek racistisch noemen, zoals is gebeurd, vind ik zwaar overdreven.

Wie ooit Melville's 'Moby Dick' of Hemingway's 'De oude man en de zee' heeft gewaardeerd, zal ook genieten van deze prachtige novelle, door Bas Heijne mooi vertaald en van een nawoord voorzien en door Veen chique uitgegeven.

Joseph Conrad: *Hart der duisternis*. Uitg. L.J. Veen, Amsterdam 1994. 144 blz. geb. f 34,90. (FS)

Dodelijk Misverstand

Soms worden, in het echte leven, mensen vermoord van wie niemand dat gedacht had: geen vijanden, geen geldgebrek, niet in drugs of andere zware praktijken. Als je vermoord wordt, als

den het wroeten in de achtergronden van het slachtoffer niet waarden, zeker niet als er nog een moord gepleegd wordt. Gelukkig blijkt de boef niet zo'n net figuur en kunnen we, na ontferming van het misverstand gerust gaan slapen: nette mensen,

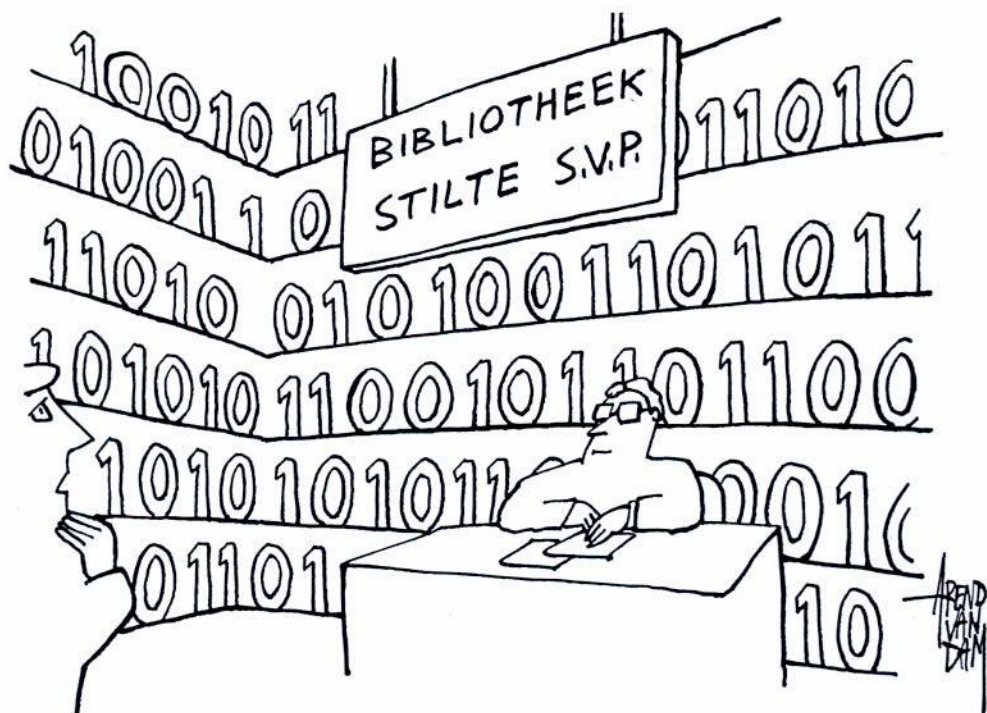
die vermoord worden kunnen best heel fatsoenlijk geweest zijn. Will Simon schrijft in duidelijke taal en weet de spanning er tot het laatst in te houden. Goed voor een paar uur ontspanning tijdens de vakantie.

Will Simon: Dodelijk Misverstand. De Fontein, Baarn. 1994. 140 blz. f 19.95 (JM)

Wim Heij,
Joan Merens,
Olaf Onderdelinden,
Frank Spoelstra.

volstrekt eerbaar burger, dan kan dat een smet op je (postume) reputatie werpen; was hij of zij niet toch bij iets duisters betrokken? In Dodelijk Misverstand beschrijft Will Simon een dergelijke situatie. De Amsterdamse politie moet op zoek naar de moordenaar van een te goeder naam bekend staande directeur van een reclamebureau, die ook nog betrokken is bij allerlei goede werken. Geen wonder dat de nabestaan-

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	MDTN	Telefoon privé
Wezep/t Harde/ Vlb. Twenthe	L.J.H. (Lex) Beekers	05207-67549/05255-8109	* 06 - 535 - 7549 * 06 - 514 - 6093	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-627909/627913	* 06 - 549 - 7913	040-627322
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942848629
Nunspeet	J. (Jan) den Boer	05771-1341, tst. 2492/2498	* 06 - 534 - 2492	03210-18934
Rotterdam/ Doorn	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539911, tst. 341/381	* 06 - 213 - 341/281 * 06 - 202 - 617	03480-14787
Arnhem/ Vlb. Twenthe	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335	* 06 - 517 - 335 * 06 - 514 - 6093	08308-21867
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	02230-52089	* 06 - 209 - 2089	02991-3525
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05210-15422, tst. 2643	* 06 - 532 - 2643	05220-62273
Den Helder	M.J. (Marias) van Dorp	02230-52405	* 06 - 209 - 2405	035-232142
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820	* 06 - 209 - 6820	072-641080
Seedorf	R.P. (Rob) Geene	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942812470
Utrecht (Kmar)	J.J. (Jaap) Geuze	030-366444/45	* 06 - 557 - 6445	075-703705
Assen	W.A. (Bart) Hetebrij	05920-58499	* 06 - 541 - 8499	05160-13579
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	04950-82811, tst. 702	* 06 - 578 - 702	013-425425
Den Helder/A'dam	C. (Carine) van Hinte	02230-52089	* 06 - 209 - 2089	01727-13248
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	08380-81826	* 06 - 678 - 1826	030-937808
Harderwijk	I.P. (Irma) Jacobs	03410-76000, tst. 7809/7810	* 06 - 533 - 7810	03417-58156
Blomberg	F.G. (Frits) van de Kolk	00-4952358150	* 06 - 443 - 259	00-4952356621
Hohne	B.J.T. (Ben) van der Linden	00-4950514700, tst. 249	* 06 - 594 - 2285	00-4950518642
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-366444/45	* 06 - 557 - 6444	035-234907
Stolzenau	J.G.J. (Jan) Nauts	00-49633277276	* 06 - 445 - 290	00-495761687
Woensdrecht	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	01646-92977	* 06 - 504 - 2654	01640-47215
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	* 06 - 500 - 7051	020-6323785
Nijmegen	P. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154/196	* 06 - 511 - 196	080-563833
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snel	085-533377 of 532774	* 06 - 564 - 2774	080-229069
Schaarsbergen	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	085-532752 of 532774	* 06 - 564 - 2774	08382-1675
Breda	J.W.F. (Jan) Sulman	076-273341	* 06 - 529 - 3341	076-872688
Vught	J.E.M. (José) Verheyen	073-881000, tst. 1564	* 06 - 531 - 1564	080-239840
Leeuwarden	G.J. (Gerrit) Vlietstra	058-346826	* 06 - 519 - 6826	05110-72385
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281	* 06 - 213 - 341/281	033-952099
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436		05210-13657
Stafradsvrouw	J.J. (Joan) Merens	03404-14436 of 20906		085-629745
Coornherthuis (raadsman)	J. (Jan) den Boer	03404-14060		03210-18934
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060		08370-10205

